

ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ:

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΕΜΣ) ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΓΡΑΦΟΝΤΑΙ

Επιμέλεια:

**Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, Διευθυντής του Ινστιτούτου Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων και
Δημήτρης Ξενάκης, Εταίρος στο Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων και διδάσκων επί συμβάσει στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης**

Ερευνητική ομάδα:

**Μιχάλης Μαντάλας: Ερευνητής
Μαρία Πίκλα: Βοηθός Ερευνητή
Ευαγγελία Πατέλη: Βοηθός Ερευνητή**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μεσόγειος αποτελεί αναμφισβήτητα μια από τις πιο κρίσιμες και σημαντικές περιοχές στον κόσμο. Η περιοχή αυτή που συνδέει τη Μέση Ανατολή και τη Βόρειο Αφρική με την Ευρώπη μαστίζεται από τρομερή οικονομική ανισότητα, θρησκευτικά αρχέγονα κινήματα, τρομοκρατία, παράνομη μετανάστευση και εθνοτικές συγκρούσεις. Η ΕΕ, λόγω της γεωγραφικής γειννίασης και των παραδοσιακών πολιτικών και οικονομικών δεσμών που είχε ανέκαθεν με τη Μεσόγειο, κατανόησε από νωρίς την ανάγκη ύπαρξης διάφορων συμφωνιών με τις χώρες της περιοχής. Τις σχέσεις της ΕΕ με τις χώρες της Μεσογείου θα μπορούσαμε να τις διαχωρίσουμε στις εξής περιόδους:

- 1) **Την περίοδο 1961-1972** που χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη διμερών σχέσεων με μερικές μεσογειακές χώρες με τη μορφή Συμφωνιών Σύνδεσης. Η Ελλάδα και η Τουρκία ήταν οι πρώτες χώρες που υπέγραψαν Συμφωνίες Σύνδεσης, οι οποίες άρχισαν να ισχύουν το 1962 και 1964 αντίστοιχα. Το 1969 ακολούθησαν το Μαρόκο και η Τυνησία με Συμφωνίες Σύνδεσης, οι οποίες στην ουσία ήταν μόνο εμπορικού περιεχομένου πενταετούς διάρκειας. Τέλος, η πρώτη περίοδος, ολοκληρώνεται με την υπογραφή Συμφωνιών Σύνδεσης με τη Μάλτα (1970) και με την Κύπρο (1971).
- 2) **Την περίοδο 1972 -1985** που χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη ανάπτυξης μιας «σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής». Βασικός στόχος της «σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής» ήταν να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα στην περιοχή της Μεσογείου. Κύριο μέσο υλοποίησης αυτού του στόχου αποτέλεσε η υπογραφή πανομοιότυπων συμφωνιών σύνδεσης ή συνεργασίας με όλες

σχεδόν τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες (ΤΜΧ), εκτός εκείνων της Λιβύης και της Αλβανίας.

- 3) **Την περίοδο 1985-1992** που αποτελεί συνέχεια της «σφαιρικής μεσογειακής πολιτικής» της Ευρωπαϊκής Κοινότητας μετά την τρίτη διεύρυνση, με την είσοδο της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Η ΕΚ επεδίωξε να διαφυλάξει τα συμφέροντα των νέων μελών, όσο και εκείνα των ΤΜΧ με τη διαμόρφωση μιας νέας μεσογειακής πολιτικής. Η «νέα» μεσογειακή πολιτική προέβλεπε σταδιακά τη μείωση των δασμών επί των εισαγωγών των γεωργικών προϊόντων από τις ΤΜΧ που θα συνοδεύονταν από την υπογραφή Χρηματοδοτικών Πρωτοκόλλων τρίτης γενιάς.
- 4) **Την περίοδο 1992–1995** που χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή της «ανανεωμένης μεσογειακής πολιτικής». Η «ανανεωμένη μεσογειακή πολιτική» προέβλεπε την ύπαρξη χρηματοδοτικών ροών για προγράμματα κοινού ή περιφερειακού ενδιαφέροντος για περισσότερες από μια ΤΜΧ, στους τομείς του περιβάλλοντος, των ανθρωπίνων πόρων, της «περιφερειακής συνεργασίας» και των μεικτών επιχειρήσεων.

Η πολυπλοκότητα, όμως, της περιοχής της Μεσογείου και των σύγχρονων διεθνών σχέσεων, σε συνδυασμό με την αύξηση των προβλημάτων που αναφέραμε, οδήγησαν σε αδιέξοδα και στην ανάγκη ύπαρξης μιας πιο συνεκτικής στρατηγικής μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της Μεσογείου. Ως εκ τούτου, το 1995 στη Διάσκεψη της Βαρκελώνης, υπογράφηκε η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία (ΕΜΣ), που προνοούσε μια σειρά από φιλόδοξους οικονομικούς, πολιτικούς και πολιτιστικούς στόχους με κύριο στόχο να προωθηθεί η σταθερότητα και η ασφάλεια στην περιοχή. Συγκεκριμένα, η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία, αποτελείται από τρεις αλληλένδετους πυλώνες δράσης. Ο πρώτος πυλώνας αναφέρεται στην επίτευξη ασφάλειας και πολιτικής σταθερότητας στην περιοχή. Στόχος είναι η προώθηση της ειρήνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και η ενδυνάμωση του πολιτικού διαλόγου και της ενίσχυσης της χρηστής διακυβέρνησης και των δημοκρατικών θεσμών. Ο δεύτερος πυλώνας αποβλέπει στην επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης και στη δημιουργία ενός υγιούς μακροοικονομικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, για να πραγματοποιηθούν, οι στόχοι αυτοί κρίθηκε ότι χρειαζόταν να ενισχυθούν οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) στις ΤΜΧ και σταδιακά να υπάρξει μια Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΖΕΣ) με την ΕΕ μέχρι το 2010. Όσον αφορά στον τρίτο πυλώνα, αυτός αναφέρεται στις διαπολιτισμικές ανταλλαγές, στην εκπαίδευση και στην αντιμετώπιση προβλημάτων, όπως ο ισλαμικός φονταμεταλισμός και οι ανεξέλεγκτες μεταναστευτικές ροές από τη Μεσόγειο προς τις χώρες της ΕΕ.

Η Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη του 1995 υπήρξε η πιο ξεκάθαρη προσπάθεια να αποφευχθεί η αντικατάσταση του Τείχους του Βερολίνου, από ένα άλλο τείχος που η ανισότητα, οι παρεξηγήσεις και εντάσεις διαφόρων ειδών απειλούσαν να οικοδομήσουν ανάμεσα στην ΕΕ και των χωρών της Μεσογείου. Η διαδικασία της Βαρκελώνης «είδε το φως» εκμεταλλευόμενη την χαραμάδα ενός μισανοιγμένου παραθύρου ευκαιριών που λίγο μετά ξανάκλεισε. Η επιτυχής εξέλιξη της Διαδικασίας του Όσλο είχε δημιουργήσει πολλές ελπίδες για μια σταθερή ειρήνη μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστινίων, ενώ η παγκόσμια οικονομία

βρισκόταν στο ζενίθ της «χρυσής δεκαετίας» του '90. Μια ανομολόγητη, αλλά εμφανής πλευρά της πρωτοβουλίας του 1995 ήταν η προσπάθεια Γαλλίας και Ισπανίας να εξισορροπήσουν τη μετατόπιση του κέντρου βάρους της ΕΕ προς Ανατολάς, μέσω της διεύρυνσης, ενισχύοντας τη μεσογειακή της διάσταση. Ωστόσο, ήρθαν πιο δύσκολοι καιροί, από την επιδείνωση της κατάστασης στη Μέση Ανατολή και την εσωστρέφεια που έχει προκαλέσει η πρόσφατη μαζική διεύρυνση της ΕΕ. Επιπλέον, οι εξελίξεις στα Παλαιστινιακά εδάφη και ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας μετά την 11^η Σεπτεμβρίου έχουν εντείνει τα φαινόμενα βίας στην περιοχή με αποτέλεσμα η Ευρω-Μεσογειακή Χάρτα για την ειρήνη και την σταθερότητα που προωθεί η ΕΕ να εξακολουθεί να αποτελεί κενό γράμμα.

Στη Βαρκελώνη πραγματοποιήθηκε η επτειαιική Διάσκεψη Κορυφής της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας (ΕΜΣ), στις 27 και 28 Νοεμβρίου 2005. Στόχος της εν λόγω διάσκεψης κορυφής ήταν η αναζωογόνηση και η περαιτέρω εμπάθυνση των τριών πυλώνων που προσδιορίζουν από το 1995 την ΕΜΣ. Η Σύνοδος, φιλοδοξούσε να αποτελέσει κάτι παρά πάνω από μία επέτειο, ίσως ακόμη και μία ευκαιρία περίσκεψης για τα επιτεύγματα και τις ελλείψεις αυτής της Διαδικασίας κατά την πρώτη δεκαετία της, αλλά και να γεννηθεί μία δέσμευση για το μέλλον. Σε μια τέτοια Διάσκεψη θα μπορούσαν να προκύψουν σοβαρές δεσμεύσεις μεταξύ των εταίρων, ακόμη και επανεξέταση της «παγωμένης» από το 2000 Ευρω-Μεσογειακής Χάρτας. Ωστόσο τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν έτσι, καθώς η Σύνοδος δεν αποτέλεσε μία απόδειξη «διαύγειας και γενναιότητας» για την ποιοτική εξέλιξη των περιφερειακών σχέσεων. Η αλήθεια είναι πως πριν καν αρχίσει η Σύνοδος, οι οιωνοί δεν ήταν καθόλου καλοί. Το «εορταστικό κλίμα», επισκιάστηκε από τη σχεδόν καθολική αποχή των αρχηγών των Αραβικών χωρών και του Ισραήλ. Από τις δέκα χώρες που αναμένονταν να προσέλθουν μόνο δύο εκπροσωπήθηκαν σε επίπεδο αρχηγών κρατών (Τουρκία και Παλαιστινιακή Αρχή) ενώ οι υπόλοιπες οχτώ εκπροσωπήθηκαν από υπουργούς και αντιπροσώπους. Ο πραγματικός λόγος, που κρύβεται πίσω από αυτή τη μαζική αποχή, είναι μάλλον η δυσαρέσκεια και η διάψευση των προσδοκιών του αραβικού κόσμου που θέλησε με αυτή τη σιωπηρή διαμαρτυρία να εκφράσει την απογοήτευσή του για την πρόοδο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης και τα επιτεύγματά της. Η αλήθεια είναι ότι τα επιτεύγματα είναι μάλλον «φτωχά», η πρόοδος αργή, ενώ η αβεβαιότητα επισκιάζει τις προσδοκίες για το μέλλον. Η έλλειψη ουσιαστικής συμφωνίας εμπόδισε αναπόφευκτα την επίτευξη μίας τελικής πολιτικής δήλωσης, που αντικαταστάθηκε από μία γενική Δήλωση της Προεδρίας. Όπως εξήγησε ο Gianfranco Fini, ο επιτυχηθείς την ύστατη ώρα συμβιβασμός απέτρεψε «μια αποτυχία στα μάτια του κόσμου», ενώ η Δήλωση της Προεδρίας και πρωθυπουργού της Ισπανίας Blair-Zapatero τελικά «έσωσε τα προσχήματα». Η «έσχατη διαφυγή» μιας Δήλωσης της Προεδρίας, την οποία ούτε καν συνυπέγραψαν οι Ευρω-Μεσογειακοί εταίροι που συμμετείχαν, αν και συμφώνησαν γενικά στο περιεχόμενό της, δεν μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερη επιτυχία, τουλάχιστον σε σχέση με τις προσδοκίες που είχε δημιουργήσει η Σύνοδος. **Η λεγόμενη διαδικασία της Βαρκελώνης φαίνεται συνεπώς ότι μέχρι σήμερα απέτυχε στην ομολογουμένως φιλόδοξη προσπάθειά της να δημιουργήσει ένα Ευρω-μεσογειακό δίκτυο ουσιαστικής πολιτικής, οικονομικής και πολιτισμικής συνεργασίας και να γεφυρώσει το οικονομικό και το πολιτικό χάσμα μεταξύ της ΕΕ και των Τρίτων Μεσογειακών Χωρών.**

Αναμφισβήτητα, πολλά πράγματα πρέπει να γίνουν ακόμη, το ζήτημα είναι σε ποια έκταση υφίσταται η πολιτική βούληση για ουσιαστική πρόοδο και δραστηριοποίηση τόσο από την μεριά της ΕΕ όσο και από τους Μεσογειακούς Εταίρους. Στο πλαίσιο της Συνόδου της Βαρκελώνης υιοθετήθηκε και το «Πενταετές Πρόγραμμα Εργασίας» για την προσεχή πενταετία, το οποίο αφορά την ειρήνη, σταθερότητα, ασφάλεια, καλή γειτονία, δημοκρατία, αειφόρο ανάπτυξη, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις, εκπαίδευση, πολιτισμικές ανταλλαγές, καθώς και θέματα μετανάστευσης και κοινωνικής επανένταξης. Το σχέδιο δράσης, όμως, που συμφωνήθηκε είναι γενικού περιεχομένου, και μοιάζει περισσότερο με ευχολόγιο, παρά με ανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών για τη δυνατότητα για να καλύψουν οικονομίες των χωρών της νοτίου και ανατολικής Μεσογείου το μεγάλο χάσμα με τις οικονομίες της ΕΕ.

Παρά, όμως, την ύπαρξη μεγαλεπήβολων στόχων, μέσα στα δέκα χρόνια ύπαρξης της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας η πρόοδος που έχει επιτευχθεί, αν εξαιρέσει κανείς τη θεσμική ανάπτυξη, όπως τη λειτουργία της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της ΕΜΣ και τη δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα στους εταίρους, δεν είναι εντυπωσιακή. Η διαδικασία λόγου χάρη της δημιουργίας ΖΕΣ είναι εξαιρετικά αργή, ενώ όπως εύκολα μπορεί να παρατηρήσει κανείς, η αστάθεια στην περιοχή έχει αυξηθεί, ενώ η διεύρυνση των δημοκρατικών θεσμών, της χρηστής διοίκησης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις Μεσογειακές Χώρες είναι υποτυπώδης.

Σε μια ουσιαστική αποτίμηση της ΕΜΣ, μια δεκαετία μετά την έναρξή της, το βασικό ζητούμενο πρέπει να αφορά το βαθμό, στον οποίο η «εταιρική σχέση» έχει αποδώσει απτά αποτελέσματα σε σχέση με τους αρχικούς στόχους. Αυτή η Έκθεση αποβλέπει πρώτον στην καταγραφή κάποιων πρώτων εκτιμήσεων της αποτελεσματικότητας της ΕΜΣ με αφορμή τα δέκα χρόνια λειτουργίας της και δεύτερον να προσδιορίσει με βάση την εμπειρία που έχει υπάρξει μέχρι σήμερα που βαδίζει η ΕΜΣ λαμβάνοντας υπόψη την ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτνίασης

ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Η ΕΜΣ έχει διαπιστωθεί, ότι μετά από δέκα χρόνια λειτουργίας δεν έχει καθορίσει την ταυτότητά της και τις προσδοκίες των κρατών μελών που συμμετέχουν σ' αυτήν καθώς:

- Η εσωτερική φιλοσοφία που διέπει την ΕΜΣ τίθεται υπό αμφισβήτηση εξαιτίας της έλλειψης ουσιαστικής προόδου καθώς και από την απουσία επιτευγμάτων ικανών να αντισταθμίσουν τις παραλείψεις και τις αποτυχίες. Η αλληλεξάρτηση που υπάρχει μεταξύ των επιμέρους πυλώνων και κυρίως μεταξύ του πολιτικού και του οικονομικού πυλώνα υπαγορεύει μία αλλαγή πλεύσης. Η νεολειτουργικής έμπνευσης αντίληψη ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση και η κοινότητα συμφερόντων που αυτή συνεπάγεται μπορεί να δράσει ως ικανή και αναγκαία συνθήκη για την αποκατάσταση

της ειρήνης και της πολιτικής και κοινωνικής σταθερότητας στην περιοχή δε φαίνεται να αποδίδει καρπούς. Το ενδιαφέρον της ΕΜΣ πρέπει σε πρώτο στάδιο να μετατοπιστεί στον πρώτο πυλώνα, αυτό όμως συνεπάγεται ότι η ΕΕ θα πρέπει να αναλάβει πιο ενεργό πολιτικό ρόλο στην περιοχή κάτι που αποτελεί ένα αρκετά δυσχερές εγχείρημα, όσο η ΚΕΠΠΑ και η ΕΠΑΑ αντιμετωπίζουν προβλήματα. Από την άλλη πλευρά διανοίγονται πλήθος διλημμάτων για την ΕΕ, μεταξύ των οποίων, το εάν μια πολιτική θετικής αιρεσιμότητας υπαγορεύει μια άλλη αντίληψη πολιτικής προς τα διαφθαρμένα μεν αλλά κοσμικά και φιλοδυτικά πολιτικά των ΤΜΧ και εάν και σε ποια έκταση η ΚΕΠΠΑ μόνη της χωρίς τη συνεργασία με τις ΗΠΑ είναι σε θέση να προωθήσει την πολιτική της ΕΕ στη μεσογειακή λεκάνη και τη Μέση Ανατολή αποτελεσματικά.

- Δεν υπάρχει ξεκάθαρη ιδέα για το τι η ΕΜΣ αντιπροσωπεύει. Είναι η ΕΜΣ ένα κλασικό παράδειγμα «ανοικτής» περιφερειακής συνεργασίας, μιας δια-περιφερειακής συνέργιας ή μια έκφανση ασύμμετρης περιφερειακής σχέσης; Η λογική η οποία διέπει τη ΕΜΣ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πολύ- επίπεδη και ολιστική ή απλώς εκφράζει έναν υποτυπώδη υπο-περιφερειακό πλαίσιο συνεργασίας (θεματικό και γεωγραφικό) στηριγμένο ουσιαστικά σε διμερείς σχέσεις; Η ΕΜΣ είναι μια διαδικασία που αποβλέπει τελικά στη δημιουργία μιας κοινής «ευρωμεσογειακής συνείδησης» ή απλά να «εξαχθούν» οι ευρωπαϊκές αξίες και αρχές στις ΤΜΧ; Με άλλα λόγια να εξευρωπαϊσθούν;
- Η επίδραση της νέας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ) αναμένεται να είναι καθοριστική για τη διαδικασία της Βαρκελώνης, καθώς αρκετοί μεσογειακοί εταίροι αναζητούν διαφορετικά επίπεδα πολιτικής και οικονομικής δέσμευσης με την Ευρώπη. Αν τελικά η ιδιαίτερα φιλόδοξη ΕΠΓ διατηρηθεί ως δομή και πολιτικό κεκτημένο, ενισχύοντας τη «διμερή λογική» στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ, τότε η Διαδικασία της Βαρκελώνης είναι βέβαιο, ότι θα εξασθενίσει και θα περιθωριοποιηθεί. Το σενάριο αυτό μπορεί να είναι υπερβολικά απαισιόδοξο, δεν είναι όμως απίθανο, εφόσον η ΕΠΓ αρχίσει να λειτουργεί και να αποδίδει απτά αποτελέσματα. Δεν αποκλείεται μάλιστα να υπάρξει επιστροφή σε μια αμιγώς αραβική προσέγγιση της ΕΕ κατά το πρότυπο του Ευρω-Αραβικού Διαλόγου της δεκαετίας του '70. Συνεπώς, η ενσωμάτωση και ταυτόχρονη η υποβάθμιση της ΕΜΣ στο πλαίσιο της ΕΠΓ μπορεί ή όχι να εκληφθεί, ως μια «φιλελευθεροποίηση των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ»: Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης (ΕΠΓ) συμπληρώνει και υποβοηθά την ΕΜΣ ή στηρίζεται σε άλλη φιλοσοφία και στην ουσία την αναιρεί καθώς η έμφαση που δίνεται στην ΕΠΓ θα πρέπει να μεταβάλλει άρδην την αντιμετώπιση της ΕΜΣ από μια συνεργασία που βασίζεται στη σύμπραξη σ' εκείνη της διαφοροποιημένης διμερούς σχέσης;

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ : ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Στόχος του **πρώτου πυλώνα** είναι η συνεργασία σε επίπεδο πολιτικής και ασφάλειας με σκοπό τη δημιουργία ενός χώρου ειρήνης και σταθερότητας στην Μεσόγειο. Η ΕΜΣ προβλέπει ένα λεπτομερές σχέδιο δράσης και θίγει ζητήματα διακυβέρνησης σε μία προσπάθεια να ενθαρρύνει τον εκδημοκρατισμό των πολιτικών συστημάτων της περιοχής καθώς και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της έννομης τάξης. Επιχειρώντας μια αποτίμηση του πρώτου πυλώνα της ΕΜΣ στα δέκα χρόνια που πέρασαν από την σύσταση της, διαπιστώνονται τα εξής:

- Ο πρώτος πυλώνας της ΕΜΣ, δείχνει μάλλον ανίκανος να εξασφαλίσει την ειρήνη στην περιοχή και να λειτουργήσει ως ένας μηχανισμός επίλυσης διαφορών. Βασικός στόχος στις αρχές της δεκαετίας του '90 ήταν ότι η ΕΜΣ θα αποτελούσε - σε μια εποχή αισιοδοξίας μετά την έναρξη της διαδικασίας των πολυμερών διαπραγματεύσεων στη Μαδρίτη για την ειρήνευση στη Μέση Ανατολή και τις συμφωνίες στο Όσλο - ένα πλαίσιο στο οποίο η ισραηλινο-αραβική διαμάχη θα μπορούσε να τερματιστεί. Συνέβη, όμως ακριβώς το αντίθετο: **Αντί η ΕΜΣ να επηρεάσει θετικά και να συμβάλλει θετικά στον τερματισμό του Παλαιστινιακού προβλήματος, οι αρνητικές εξελίξεις στο Παλαιστινιακό να έχουν επηρεάσει τη θετική εξέλιξη ολόκληρης της ΕΜΣ.**
- **Αν και ο πρώτος πυλώνας εσωκλείει ρήτρες δεσμευτικού χαρακτήρα για τη μη εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής και εκείνες που αφορούν την απόκτηση εξοπλιστικών προγραμμάτων που δεν υπερκαλύπτουν τις ανάγκες των χωρών για την εγγύηση της ασφάλειας τους, η κατάσταση είναι ακριβώς αντίθετη από την επιθυμητή.** Για τους Άραβες το Ισραήλ θεωρείται μια χώρα, επιθετική και επεκτατική. Από την πλευρά του το Ισραήλ κατηγορεί ορισμένες Αραβικές χώρες ότι υπερξοπλίζονται. Συνεπώς, οι επιδιώξεις της ΕΜΣ σχετικά με την μη εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής και τον περιορισμό των εξοπλισμών, παραμένουν μέχρι και σήμερα στο επίπεδο των εξαγγελιών.
- Δέκα χρόνια μετά την έναρξη της ΕΜΣ, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνεχίζεται αμείωτη στις συνδεδεμένες χώρες, ενώ η ΕΕ παραλείπει όλο και περισσότερο να ανταποκριθεί στις διεθνείς της υποχρεώσεις και συγκεκριμένα στα ζητήματα της τρομοκρατίας και της παράνομης μετανάστευσης. Η πρόσφατη «εισβολή» απελπισμένων μεταναστών στη Θέουτα και στη Μελίγια (ισπανικούς θύλακες στο Μαρόκο) ανέδειξε τις τρομακτικά αυξανόμενες διαστάσεις του προβλήματος. Η ευθύνη για το έλλειμμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα πλαίσια της ΕΜΣ επιρρίφθηκε αρχικά στις χώρες του Μεσογειακού Νότου, ωστόσο, πλήττει και τις δύο πλευρές της συνεργασίας. Η ΕΕ πρέπει να αντιμετωπίσει τις ελλείψεις της, όχι μόνο διότι υπονομεύονται οι δικές της αξίες, αλλά επίσης επειδή διακυβεύεται η αξιοπιστία της στην αντιμετώπιση της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα καταπιεστικά καθεστώτα που ενδημούν στον

αραβικό κόσμο της Μεσογείου. Επιπλέον, η πίεση της ΕΕ προς τους Μεσογειακούς εταίρους της, να καταπολεμήσουν την τρομοκρατία και να ελέγξουν την παράτυπη μετανάστευση, έχει οδηγήσει σε νέες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περιοχή. Τα πρόσφατα τραγικά γεγονότα στο Γιβραλτάρ (το μεγαλύτερο υγρό νεκροταφείο του κόσμου) αποτελούν μόνο ένα σκανδαλώδες παράδειγμα των ελλειμμάτων της συνεργασίας στον τομέα αυτό. Πολλές ΤΜΧ, ωστόσο, αρνούνται να προωθήσουν ριζικές μεταρρυθμίσεις σε θέματα εκδημοκρατισμού ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γιατί φοβούνται ότι η σταδιακή άρση της απολυταρχικής δομής των καθεστώτων τους θα οδηγήσει σε δραματική άνοδο του ριζοσπαστικού Ισλάμ και των φονταμενταλιστών της αντιπολίτευσης. Η ΕΕ είναι διχασμένη στο θέμα αυτό. Από την μια πλευρά, πολλά κράτη μέλη θεωρούν τα υπάρχοντα καθεστώτα ως τους μοναδικούς αξιόπιστους συνομιλητές της ΕΕ, καθώς, πλειοψηφικά παραμένουν φιλοδυτικά και κοσμικά καθεστώτα. Ενδεχόμενη δε άνοδος στην εξουσία από την άλλη, ακόμη και μέσω δημοκρατικών διαδικασιών, φονταμενταλιστικών κινήσεων θα δημιουργούσε κινδύνους υιοθέτησης αντι-δυτικών πολιτικών και κοινωνικής αναστάτωσης στις ΤΜΧ. Κάτι που σίγουρα η Ευρώπη και η Δύση γενικότερα δεν θα ήθελαν να συμβεί. Ωστόσο, η ΕΕ θα πρέπει να διερωτηθεί για το κατά πόσο οι ανησυχίες των Αράβων ηγετών είναι ορθές ή απλώς αποτελούν προσχηματικές δικαιολογίες για να διατηρηθούν στην εξουσία. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και ισλαμιστές που δεν είναι φανατικοί αλλά πρόθυμοι να συζητήσουν μαζί με τους ευρωπαίους θέματα που αφορούν τον εκδημοκρατισμό, τη χρηστή διακυβέρνηση και την πάταξη της διαφθοράς στην εξουσία. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η θέση της ΕΕ πάντως παραμένει δυσχερής. Πολλές δε κυβερνήσεις της Ε.Ε φαίνεται να προτιμούν να διατηρηθεί το υπάρχον *status quo*, προκειμένου να μην ανατραπούν οι ήδη υπάρχουσες πολύ ευαίσθητες πολιτικές και κοινωνικές ισορροπίες. Εξάλλου, το γεγονός ότι η Ευρώπη δε χρησιμοποιεί τη βία για να προωθήσει τη δημοκρατία με τα δικά της μέτρα και σταθμά, σίγουρα την καθιστά όχι μόνο συμπαθή στα μάτια των Αράβων, αλλά και ως τον πλέον αξιόπιστο παράγοντα σταθερότητας και ασφάλειας στις χώρες του Μάσρεκ και του Μαγκρέμπ. Ίσως η στάση αυτή της Ευρώπης, δηλαδή η προώθηση του εκδημοκρατισμού με διπλωματία και όχι με όπλα και εξαναγκασμό, να ευνοεί έστω και μακροπρόθεσμα τις προοπτικές για ουσιαστικότερη συνεργασία σε θέματα που αφορούν τον πρώτο πυλώνα (Πολιτική Συνεργασία – Εκδημοκρατισμό – Σταθερότητα - Ασφάλεια). Κάτι τέτοιο όμως φαίνεται να προσκρούει με την πραγματικότητα στις αραβικές χώρες, όπου συνθήκες οικονομικής εξαθλίωσης και περιορισμού των ανθρωπίνων ελευθεριών έχουν ήδη αρχίσει να αναιρούν τη φερεγγυότητα και τη σταθερότητα των υπαρχόντων πολιτικών συστημάτων με αποτέλεσμα αυτά να γίνονται ολοένα και πιο ευάλωτα, εσωστρεφή και ως αποτέλεσμα λιγότερο συνεργάσιμα. Η στάση της ΕΕ απέναντι στους προβληματισμούς των Αράβων ηγετών είναι δεκτική, ιδίως μετά τα γεγονότα τις 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 και τις τρομοκρατικές επιθέσεις που ακολούθησαν από τότε. Αυτή η παθητικότητα, όμως, δεν μπορεί να θεωρηθεί απολύτως

δικαιολογημένη. Το να παραβλέπονται οι παραβιάσεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών στις ΤΜΧ από πολλούς ευρωπαϊκούς εταίρους, παρέχοντας στην ουσία σιωπηλή υποστήριξη στα καθεστώτα που τις προκαλούν και να γίνεται αποδεκτή η δικαιολογία ότι οι παραβιάσεις αυτές είναι αναγκαίες προκειμένου να υπάρξει προστασία από την απειλή της τρομοκρατίας είναι μια μη ικανοποιητική πολιτική, ανίκανη να προάγει μακροπρόθεσμα τη σταθερότητα, την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή. Άλλωστε, δεν πρέπει να παραβλέπουμε την ανατροφοδοτούμενη σχέση που υπάρχει μεταξύ καταπίεσης και φονταμενταλισμού καθώς και τις αρνητικές συνέπειες που έχει για την ΕΕ αυτή η στέρηση ελευθεριών και η καταπίεση των δικαιωμάτων η οποία δημιουργεί πέραν των άλλων και μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ευρώπη. **Από την άλλη μεριά, η ΕΕ δεν είναι σε θέση και δεν πρέπει να επιβάλει και να εξαγάγει τις δικές της αξίες και αρχές σε κοινωνίες που ούτε από την ίδια ιστορική πορεία σε σύγκριση με εκείνη των ευρωπαϊκών χωρών έχουν, ούτε διέπονται από τη ίδια θρησκεία και τις ίδιες κοινωνικές καταβολές.** Συνεπώς, θα πρέπει, η ΕΕ στη διαμόρφωση της πολιτικής να βρει μια ισορροπία ώστε, να είναι δυνατή η αναμόρφωση του υπάρχοντος αναχρονιστικού πολιτικού συστήματος πολλών από τις ΤΜΧ χωρίς να θίγονται βασικές παράμετροι της κοινωνικής τους οργάνωσης.

Τα αδιέξοδα και τα διλήμματα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα :

- Πρώτον, στην κατάρρευση των συνομιλιών που θα οδηγούσαν στην κύρωση του Χάρτη Σταθερότητας και Ασφάλειας που θα μπορούσε να ευνοήσει τη δημιουργία ενός μηχανισμού επίλυσης κρίσεων τόσο για τα 'μαλακά' όσο και τα 'σκληρά' ζητήματα της ασφάλειας.
- Στην αδυναμία του να εξελιχθεί η ΕΜΣ σε *forum* σταθερότητας και ασφάλειας καθώς παρατηρήθηκαν διαφωνίες μεταξύ των κρατών της ΕΕ και των ΤΜΧ. Πράγματι, στην περίπτωση της ΕΜΣ τόσο οι εταίροι του Βορρά όσο και οι εταίροι του Νότου εξακολουθούν να έχουν διαφορετικές αντιλήψεις ως προς τους παράγοντες εκείνους που αποτελούν απειλή για την ασφάλεια. Αναλυτικότερα, οι Άραβες εταίροι, θεωρούν ως απειλή τη στάση του Ισραήλ απέναντι στους Παλαιστίνιους και τους Σύριους όπως επίσης και τη ραγδαία άνοδο του ριζοσπαστικού Ισλάμ. Από την πλευρά τους, οι Ευρωπαίοι, είναι ολοφάνερο πως εστιάζουν έντονα στο φαινόμενο της τρομοκρατίας, την αυξανόμενη παράνομη μετανάστευση από τον Νότο στο Βορρά και τις επιπτώσεις της τελευταίας τόσο στην ασφάλεια του κοινωνικού ιστού της Ευρώπης όσο και της οικονομικής συνοχής της. Αυτές οι διαφωνίες έχουν ως αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται κάθε προσπάθεια για μία ολιστική προσέγγιση του προβλήματος της ασφάλειας, όπως προέβλεπε η Διακήρυξη της Βαρκελώνης. Η παραπάνω διαπίστωση γίνεται περισσότερο αποθαρρυντική

εάν λάβουμε υπόψη μας την αδυναμία της ΕΕ να συγκροτηθεί ουσιαστικά σε επίπεδο πολιτικό (εξωτερική πολιτική- άμυνα- ασφάλεια). **Εύλογα λοιπόν, οι Μεσογειακοί εταίροι διερωτώνται πως είναι δυνατόν να βασίζονται σε μία Ευρώπη η οποία αν και αναπτύσσει έντονη διπλωματική δραστηριότητα, εξακολουθεί να παραμένει θεατής των εξελίξεων στα σημαντικά ζητήματα της Παλαιστίνης και του Ιράκ.** Επίσης, εύλογα διερωτώνται το κατά πόσον θα ήταν ορθολογικό να συνεργαστούν με τους Ευρωπαίους όταν εκείνοι εξακολουθούν να θεωρούν την επίλυση του Παλαιστινιακού σημαντική μεν αλλά μη αλληλένδετη με την ενδεχόμενη πρόοδο σε θέματα που αφορούν τον πρώτο πυλώνα και την ΕΜΣ στο σύνολό της. Φαίνεται λοιπόν παράδοξο για τις Αραβικές χώρες να κάνουν παραχωρήσεις, όταν το Ισραήλ εξακολουθεί να μην σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα των Παλαιστινίων και να έχει συνοριακή διένεξη με την Συρία. Επιπρόσθετα, η αδυναμία των εταίρων να συμφωνήσουν από κοινού στον ορισμό της τρομοκρατίας και να υιοθετήσουν με τον πλέον επίσημο τρόπο μια κοινή ημερήσια διάταξη για την αντιμετώπισή της στην πρόσφατη- πανηγυρική κατά τα άλλα- συνδιάσκεψη της Βαρκελώνης, καθώς και η απόφαση πολλών Αράβων ηγετών αλλά και του Ισραήλ να μην εκπροσωπήσουν τις χώρες τους σε επίπεδο αρχηγών κρατών, αποτυπώνουν ξεκάθαρα την αδυναμία του πρώτου πυλώνα στα πλαίσια της ΕΜΣ.

- Η τρομοκρατία παραμένει το πιο αμφιλεγόμενο ζήτημα για την ΕΜΣ, εξαιτίας της δυσκολίας εξεύρεσης ενός γενικά αποδεκτού ορισμού της που να είναι κατανοητός από όλους τους εταίρους. Η διαφωνία μάλιστα μεταξύ των εταίρων σχετικά με τα μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, απείλησε να υπονομεύσει τις εργασίες της Συνόδου της Βαρκελώνης. Ενώ δεν έγινε κανένας ουσιώδης απολογισμός για τα δέκα χρόνια της διαδικασίας της Βαρκελώνης, σημαντικές επιπλοκές δημιούργησε ο καθορισμός της έννοιας της τρομοκρατίας. «Είναι ουσιώδες να διαφοροποιηθεί η τρομοκρατία από την πάλη εναντίον της ξένης κατοχής και την πάλη για την αυτοδιάθεση των λαών», υπογράμμισε μνημόνιο που έθεσε σε κυκλοφορία στη διάσκεψη η αντιπροσωπεία της Αλγερίας. Στο επίμαχο θέμα του «Κώδικα Αντιτρομοκρατικής Συμπεριφοράς», παρότι και οι Ισραηλινοί και οι Παλαιστίνιοι τον υποστήριξαν, η σύμπτωση αυτή έγινε αφού δεν συμφωνήθηκε ένας ορισμός για την τρομοκρατία. Επομένως δεν ξεκαθαρίστηκε εάν ο κανόνας μπορεί να εφαρμοστεί ή όχι σε οργανώσεις σαν τη Χαμάς ή στις επιλεκτικές τρομοκρατικές επιθέσεις του Ισραήλ. Επίσης, έπρεπε να αποσυρθούν και ορισμένες παράγραφοι που αποτελούσαν πηγή διαφωνίας ανάμεσα στους εταίρους, όπως η αναφορά στα ισραηλινά σύνορα του 1967 και το «δικαίωμα αντίστασης κατά κατοχικών δυνάμεων» (αναφορά που την ήθελαν οι Άραβες). Οι απαλείψεις

αυτές επέτρεψαν την υιοθέτηση του Κώδικα, αλλά το πρόβλημα δεν κατάφερε να επιλυθεί σε επίπεδο κοινής δήλωσης.

- Υπάρχει έντονη καχυποψία των Αράβων στο αίτημα των Ευρωπαίων να συνεργαστούν σε θέματα που αφορούν τον πρώτο πυλώνα και κυρίως εκείνα της ασφάλειας. Συγκεκριμένα, κατά καιρούς η Euromesco διεξάγει έρευνες οι οποίες υποδεικνύουν την άποψη των Αράβων, ότι δηλαδή οι Ευρωπαίοι έχουν "σύρει" τους Άραβες σε ένα *forum* προκειμένου να εξασφαλίσουν αποκλειστικά τις δικές τους και μόνο ανησυχίες για τις επιπτώσεις της μετανάστευσης και της τρομοκρατίας στο έδαφος της Ευρώπης χωρίς να συμμερίζονται τους προβληματισμούς των συνεταιρών τους στον Νότο. Εξαιτίας αυτού, θεωρούν ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο εκδημοκρατισμός των καθεστώτων και η χρηστή διακυβέρνηση, αποτελούν το Δούρειο Ίππο με τον οποίο η ΕΕ, προσπαθεί να παρέμβει στα εσωτερικά ζητήματα των χωρών προκειμένου να ικανοποιήσει τις δικές της ανησυχίες για την ασφάλεια και τη μετανάστευση. Κατ'αυτόν τον τρόπο, υπάρχει ο φόβος οι χώρες του Νότου να αντιλαμβάνονται τις πολιτικές και τις στρατηγικές πρωτοβουλίες της ΕΕ ως άλλη μια 'αποικιοκρατικού' τύπου προσπάθεια επιρροής. Από την πλευρά τους οι Ευρωπαίοι στο σύνολο τους δεν θεωρούν την ΕΜΣ ως στρατηγική προτεραιότητα της ΕΕ. Συγκεκριμένα, ορισμένες από τις Βόρειες χώρες της Ένωσης που γεωγραφικά αλλά και διπλωματικά είναι πιο απομακρυσμένες από αυτές της Νότιας ακτής της Μεσογείου, θεωρούν ότι η ΕΜΣ αποτελεί το πλαίσιο για καλή γειτονία με τις χώρες του Νότου και σε καμία περίπτωση στρατηγική ανάγκη για την ΕΕ.
- Επιπλέον, η αρνητική προδιάθεση και η καχυποψία με την οποία οι χώρες του Νότου αντιμετωπίζουν την ΚΕΠΑΑ, αποτυπώνεται ξεκάθαρα στις ανησυχίες των Αράβων εταίρων ως προς την περαιτέρω ανάπτυξη των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων και συγκεκριμένα της Ευρωπαϊκής Ναυτικής Δύναμης (Euroforces-Euro-Maritime Forces). Πρέπει να τονίσουμε ότι οι ανησυχίες αυτές των εταίρων του Νότου βασίζονται στις αρχές της Συνόδου Κορυφής της Ουάσιγκτον το 1999 όπου είχε καθορίσει τα πλαίσια της συνεργασίας της ΕΕ και του ΝΑΤΟ σε επιχειρησιακό επίπεδο. Γι' αυτόν τον λόγο, οι εταίροι του Νότου στην πλειονότητά τους διατηρούν έντονες επιφυλάξεις για την ικανότητα της ΕΕ να αναμειχθεί ανεξάρτητα στην περιοχή της Μεσογείου, όπου η επιρροή του αμερικανικού παράγοντα είναι ιδιαίτερα απεχθής στους Άραβες ιδίως μετά την εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ και το συνεχές αδιέξοδο που χαρακτηρίζει την επίλυση του Παλαιστινιακού ζητήματος. Επίσης, η ταύτιση απόψεων ανάμεσα στις ΗΠΑ και ορισμένες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις για την πάταξη της τρομοκρατίας και τη ρύθμιση του ζητήματος της μετανάστευσης, έχουν δημιουργήσει καχυποψίες στους Άραβες αναφορικά με τις βλέψεις που θα

μπορούσε να έχει η ΚΕΠΑΑ στη Μεσόγειο. Από την άλλη μεριά, καθίσταται ολοένα και περισσότερο ξεκάθαρο ότι η ΕΕ, αν επιθυμεί να παίξει, όπως οφείλει, ένα καθοριστικό ρόλο στις διαμορφούμενες εξελίξεις στην λεκάνη της Μεσογείου, δεν φτάνει ούτε να διακηρύσσει ότι η ΚΕΠΑΑ έχει μια νέα στρατηγική για την ΕΜΣ και τη Μέση Ανατολή, ούτε και να αρκεστεί στη συμμετοχή της στο κουαρτέτο (ΗΠΑ, Ρωσία, ΕΕ και ΟΗΕ). Πρέπει, όμως, να επιδιώξει μια συνεργασία με τις ΗΠΑ, τη μοναδική δύναμη που έχει δυνατότητα άμεσης επιρροής σε όλα τα αντιμαχόμενα μέρη στη Μέση Ανατολή επειδή από μόνη της δεν είναι σε θέση να το πράξει. Η συνεργασία και όχι η αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ δίνει τη δυνατότητα στην ΕΕ αφενός μεν να αμβλύνει τη διαφαινόμενη αποτυχία της πολιτικής των ΗΠΑ για εκδημοκρατισμό στον ευρύτερο χώρο στη Μέση Ανατολή και αφετέρου να προωθήσει τη δική της πολιτική που να στηρίζεται στην εξάσκηση της «μαλακής δύναμης». Μια νέα, συνεπώς, πολυμερής διάσκεψη (Μαδρίτη II) μόνο για την ασφάλεια με τη συμμετοχή όλων των χωρών της περιοχής αλλά και των ΗΠΑ, της Ομοσπονδίας της Ρωσίας ακόμη και του Καναδά ίσως προσδώσει μια νέα πνοή στην ειρηνευτική διαδικασία. Βέβαια, είναι γνωστοί οι κίνδυνοι να εφαρμοστεί για την περιοχή της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής ένα μοντέλο συνεργασίας σε θέματα ασφάλειας όπως εκείνο του Helsinki , το οποίο εφαρμόστηκε στην Ευρώπη. Είναι γνωστό ότι οι αντίθετες θέσεις που εκφράστηκαν για τα ζητήματα που αφορούν τον πρώτο πυλώνα, δημιούργησαν πόλωση στους κόλπους της ΕΜΣ.

- Η παρεμβολή της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ) που επιχειρείται από το 2003 ίσως να έχει δυσμενείς επιπτώσεις, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω, για την ΕΜΣ σε επίπεδο συνοχής. Εκ πρώτης όψεως η ΕΠΓ, θα μπορούσε να σταθεί ικανή να αναβαθμίσει την ικανότητα της ΕΕ στο να παρεμβαίνει ουσιαστικά στον χειρισμό επίλυσης κρίσεων σε περιοχές που γειτνιάζουν με τα σύνορα της. Κάτι τέτοιο όμως σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες-μέλη της ΕΠΓ φαντάζει ουτοπικό για την περιοχή της νότιας ακτής της Μεσογείου, καθότι το παράδειγμα της ΕΜΣ αποδεικνύει περίτρανα ότι η ΚΕΠΑΑ παραμένει ακόμη μια εν του γίνεσθαι διαδικασία, δηλαδή ατελής. Επίσης, στα θέματα της ΕΜΣ που αφορούν τον εκδημοκρατισμό, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την έννομη τάξη δεν υπάρχει ουσιαστικά πρόοδος. Μια συμπληρωματική παρεμβολή της ΕΠΓ στις χώρες της νότιας ακτής της Μεσογείου θα είχε τα ίδια αρνητικά αποτελέσματα, όπως συνέβη και με την ΕΜΣ για τους ακόλουθους λόγους:
 - Έντονες ανησυχίες εγείρουν οι στόχοι της ΕΠΓ για την Μεσόγειο και αυτό γιατί προβλέπεται ότι στο εξής η ΕΕ θα

αναπτύσσει τις σχέσεις της μόνο με τις χώρες που έχουν να επιδείξουν ουσιαστική πρόοδο σε θέματα εκδημοκρατισμού και οικονομίας. Στην δεκαετή πορεία της η ΕΜΣ βασιζόταν, όπως και εξακολουθεί να βασίζεται στην αρχή της αρνητικής αιρεσιμότητας, δηλαδή την δυνατότητα της ΕΕ να διακόψει την συνεργασία της με χώρα που παραβίαζε τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κάτι που σημειωτέον η Ευρώπη δυστυχώς ποτέ δεν έκανε προκειμένου να συνετίσει τα αραβικά καθεστώτα από νωρίς. Από την άλλη πλευρά η συμπληρωματική για την Μεσόγειο ΕΠΓ, βασίζεται στην αρχή της θετικής αιρεσιμότητας που πρεσβεύει ότι η Ευρώπη επιθυμεί να επιβάλλει τους όρους της στους συνεταιίρους της. Κάτι τέτοιο, όμως, είναι εντελώς παραπλανητικό καθώς το συμπληρωματικό κατά τα άλλα μοντέλο της ΕΠΓ προσβλέπει σε επιλεκτικές σχέσεις σε διμερές επίπεδο και όχι σε πολυμερείς συνεργασίες τύπου "περιφερειακής δόμησης". Προς το παρόν τόσο οι χώρες του Μάσρεκ όσο και του Μάγκρεμπ δεν έχουν κάνει ουσιαστικές προόδους σε θέματα εκδημοκρατισμού και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πλην ελαχίστων περιπτώσεων. Εύλογα, λοιπόν, δημιουργείται η απορία για τον ρόλο που θα έχει να διαδραματίσει η ΕΕ στα «συμπληρωματικά» πλαίσια της Ε.Π.Γ για τη Μεσόγειο. Θα πιέσει τους Άραβες να προχωρήσουν στην επώδυνη για αυτούς επιλογή της οικονομικής φιλελευθεροποίησης ή περισσότερο προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού που δεν τόλμησαν ή δεν κατάφεραν επί χρόνια; Η ιδέα τη ύπαρξης ενός μηχανισμού ελέγχου της προόδου που θα πραγματοποιούν οι μεσογειακοί εταίροι (government facility) που θα στηρίζεται στη θετική αιρεσιμότητα αναμένεται να βελτιώσει τους ρυθμούς προσαρμογής των μεσογειακών εταίρων στην υιοθέτηση μέτρων χρηστής διοίκησης και εκδημοκρατισμού. **Είναι εύλογο, ωστόσο, ότι αν ήταν να συμβεί κάτι τέτοιο, τότε ίσως η ΕΜΣ να στερείτο ουσιαστικό λόγο ύπαρξης, αφού θα αναφερόμαστε στο «ξήλωμα» του αδύναμου ιστού της ΕΜΣ που προβλέπει την ασφαλή δυναμική της 'βήμα προς βήμα' προσέγγισης, για χάρη πιο ευέλικτων διμερών επιλεκτικών σχέσεων.**

- Οι επιλογές της ΕΕ στην προώθηση του εκδημοκρατισμού και της χρηστής διακυβέρνησης μέσω της ΕΠΓ, μπορεί να πολλαπλασιάσει τις εντάσεις που ήδη έχουν προκύψει στα πλαίσια της ΕΜΣ. **Οι εντάσεις αυτές προέρχονται κυρίως από τις διαφορετικές αντιλήψεις των αράβων εταίρων, για το τι πράγματι αποτελεί χρηστή πολιτεία. Η ΕΠΓ είναι πράγματι πιο συστηματική από την ΕΜΣ, αν και ο τρόπος με τον οποίο θέλει να δημιουργήσει μια «κοινότητα αξιών», την καθιστά ίσως την πιο αλαζονική πολιτική, που έχει επινοηθεί μέχρι στιγμής από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.** Παρότι η συμφωνία για σεβασμό

στη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου, είναι πολιτικά και όχι νομικά δεσμευτική και στις δύο πολιτικές, εντούτοις, η προσέγγιση της ΕΕ στην ΕΠΓ είναι περισσότερο αυστηρή από ότι στην ΕΜΣ. Στην τελευταία, βασισμένη στο παράδειγμα του Ελσίνκι εισάγει τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου, ως στόχους που πρέπει να επιτευχθούν, ενώ στην ΕΠΓ τους θεωρεί δεδομένους. Προχωρώντας τουλάχιστον ένα βήμα πιο μπροστά από την υπάρχουσα προβληματική στις περιφερειακές σχέσεις, στην ΕΠΓ η ΕΕ δεν πρόκειται να διαπραγματευθεί για την «κοινή βάση» (common ground), όπως κάνει στην ΕΜΣ, αλλά οι συζητήσεις θα επικεντρωθούν σε ποια έκταση θα εφαρμοστούν οι στόχοι που τίθενται, έτσι ώστε να διευκρινιστεί το επίπεδο και η προοπτική συνεργασίας της κάθε χώρας ξεχωριστά.

- ο Τέλος, λόγος ανησυχίας προκαλεί το εύλογο ερώτημα ποια θα είναι η συμβίωση των δύο πολιτικών. **Μια «καινοτομία» της ΕΠΓ σε σχέση με την ΕΜΣ συνίσταται, στο ότι ο εκδημοκρατισμός και οι μεταρρυθμίσεις δεν προωθούνται συνολικά, σε περιφερειακό επίπεδο, αλλά διμερώς. Αυτή η προσέγγιση ενδέχεται να δημιουργήσει απρόβλεπτες καταστάσεις, καθώς κάθε χώρα μπορεί να θέτει τους δικούς της όρους στην ΕΕ, πολλές φορές σε συνάρτηση αυτών που έχει συμφωνήσει η ΕΕ με τις ανταγωνιστικές χώρες, και φυσικά το Ισραήλ. Κάποιες ίσως αποφασίσουν να καταβάλουν το ελάχιστο αντίτιμο, για να πετύχουν αυτό που επιζητούν, ελαχιστοποιώντας τις δεσμεύσεις, ενώ άλλες ίσως μπουν σε χρονοβόρες, εξουθενωτικές και αμφιβόλου αποτελέσματος διαπραγματεύσεις. Σοβαρά, όμως, ερωτηματικά υπάρχουν και για το αν, θα μπορέσει η ΕΕ να μετατρέψει αναλόγως τη στρατηγική της με κάθε χώρα, κάτι εξαιρετικά δύσκολο μετά τη διεύρυνση και δεδομένου του «διακυβερνητικού» χαρακτήρα της ΚΕΠΠΑ.**

Συνολικά η ΕΠΓ μπορεί να έχει προστιθέμενη αξία στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ, εξαιτίας της πιο επικεντρωμένης προσέγγισης και των δυνατοτήτων που προσφέρει για υψηλότερα επίπεδα οικονομικής συνεργασίας, διαθέσιμων πόρων και κοινοτικής υποστήριξης. **Πιθανότατα η προσφορά καλύτερων διμερών «πακέτων», τα οποία θα είναι περισσότερο προσαρμοσμένα σε επιμέρους ανάγκες και απαιτήσεις, να οδηγήσουν κάποιους Μεσογειακούς εταίρους, στο να προχωρήσουν γρηγορότερα σε κάποιες μεταρρυθμίσεις. Βέβαια, οι σποραδικές εθνικές μεταρρυθμίσεις δεν εξαλείφουν την ανάγκη για μια συνολική προσέγγιση των προβλημάτων στην περιοχή. Αν και η ΕΠΓ φαίνεται ικανότερη της ΕΜΣ στην προώθηση μεταρρυθμίσεων σε συγκεκριμένα κράτη της περιοχής, σίγουρα δεν αποτελεί πανάκεια για τα κοινά περιφερειακά προβλήματα σταθερότητας, ασφάλειας και ανάπτυξης. Με βάση τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να εικάσουμε τα χειρότερα για τις προοπτικές η ακόμη και την βιωσιμότητα της ΕΜΣ. Είναι γνωστό ότι η ΕΠΓ**

“εγκαταλείπει” την ιδέα της περιφερειακής συνεργασίας που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της ΕΜΣ προς χάριν των επιλεκτικών διμερών σχέσεων.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Ο δεύτερος πυλώνας πραγματεύεται την οικονομική διάσταση της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας και αποσκοπεί στη «δημιουργία μιας ζώνης οικονομικής ευημερίας» μέσω της **οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης** των χωρών της Μεσογείου, καθώς και τη **μείωση του οικονομικού χάσματος** μεταξύ των χωρών της ΕΕ και των μεσογειακών χωρών. Οι βασικοί άξονες δράσης του «οικονομικού καλαθιού» της ΕΜΣ είναι οι εξής: Η δημιουργία μίας ζώνης Ελευθέρου Εμπορίου στην περιοχή της Μεσογείου μέχρι το 2010, η οικονομική συνεργασία μεταξύ των ευρωμεσογειακών εταίρων και η παροχή οικονομικής βοήθειας από την ΕΕ στους Μεσογειακούς εταίρους της.

Ωστόσο μία ρεαλιστική αποτίμηση της πραγματικότητας και της προόδου που έχει συντελεστεί στα πλαίσια του δεύτερου πυλώνα της ΕΜΣ σκιαγραφεί μία αρνητική και μάλλον αποκαρδιωτική για το μέλλον εικόνα, αν εξαιρέσει κανείς την πρόοδο που επιτεύχθηκε στην απελευθέρωση του εμπορίου στα βιομηχανικά προϊόντα μεταξύ της ΕΕ και εκάστης ΤΜΧ. Οι εξαγγελίες έχουν παραμείνει ανεκπλήρωτες, το οικονομικό περιβάλλον παραμένει αβέβαιο, ο στόχος για τη δημιουργία μίας ζώνης ελευθέρου εμπορίου μέχρι το 2010 φαντάζει όλο και πιο δύσκολος, ενώ τα στατιστικά στοιχεία έρχονται όχι μόνο να επιβεβαιώσουν αλλά και να ενισχύσουν αυτά τα απαισιόδοξα συμπεράσματα.

Η Διακήρυξη της Βαρκελώνης απέδωσε μεγάλη βαρύτητα στο δεύτερο πυλώνα της ΕΜΣ θεωρώντας ότι θα μπορούσε να παρέχει το κατάλληλο πλαίσιο για την προαγωγή της πολιτικής συνεργασίας και την εγγύηση της ειρήνης και της πολιτικής σταθερότητας στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. **Η οικονομική συνεργασία (ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων και ΑΞΕ) και η αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση που αυτή επιφέρει θεωρήθηκε ως ικανή συνθήκη για την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών που θα μπορούσαν να αποκτήσουν στο μέλλον και πολιτική βαρύτητα, ενώ η παροχή οικονομικής βοήθειας κρίθηκε επαρκές κίνητρο για την προαγωγή των αναγκαίων οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Φαίνεται, όμως, όπως τονίστηκε και παραπάνω πως ήταν μάλλον μη ρεαλιστική και ίσως άγγιζε τα όρια της ουτοπίας η προσδοκία ότι η ανάπτυξη του εμπορίου και των χρηματοδοτικών ροών θα ήταν ικανές από μόνες τους να συμβάλλουν στην επίλυση των συγκρούσεων και να εγγυηθούν την ειρήνη και τη σταθερότητα. Πολύ δε περισσότερο να μειωθεί το κύμα της παράνομης μετανάστευσης. Είναι μάλλον προφανές ότι είναι πολύ δύσκολο να αναπτυχθεί το εμπόριο και γενικότερα η οικονομική συνεργασία όταν η πολιτική κατάσταση είναι τόσο αβέβαιη. Η αποκατάσταση της ειρήνης και της πολιτικής σταθερότητας στην περιοχή πρέπει να προηγηθεί ή τουλάχιστον να βαδίζει παράλληλα με οποιασδήποτε απόπειρας οικονομικής συνεργασίας.**

Ο βασικός προσανατολισμός του 2^{ου} πυλώνα της ΕΜΣ είναι η δημιουργία μίας **Ζώνης Ελευθέρου Εμπορίου** (ΖΕΕ) στην περιοχή της Μεσογείου μέχρι το 2010. Η ΕΜΣ παρέχει το πλαίσιο για την απελευθέρωση των οικονομιών των χωρών της Μεσογείου (η οποία περιορίζεται ωστόσο όπως θα δούμε εκτενέστερα και παρακάτω μόνο στο εμπόριο βιομηχανικών προϊόντων εξαιρώντας γεωργικά προϊόντα και υπηρεσίες) και το άνοιγμά τους στο διεθνές οικονομικό σύστημα μέσω της σταδιακής κατάργησης των δασμών και των άλλων μη δασμολογικών εμποδίων κυρίως σε διμερές επίπεδο. Προσπαθεί παράλληλα να προάγει αξίες όπως η αμοιβαιότητα, η διαφάνεια των εμπορικών κι επενδυτικών πολιτικών, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας κ.λ.π., που είναι άγνωστες στην οικονομική κι επιχειρηματική νοοτροπία των χωρών αυτών, σε μία προσπάθεια να διευκολύνει τη συμμόρφωση των οικονομιών τους με τους κανόνες και τις αρχές του διεθνούς εμπορίου. **Ωστόσο η απελευθέρωση του εμπορίου παραμένει από πολλές απόψεις ανολοκλήρωτη καθώς:**

- Παρά την σταδιακή μείωση των δασμών κάποιες από τις χώρες της Μεσογείου εξακολουθούν να επιβάλλουν υψηλούς δασμούς στις εισαγωγές. Επιπλέον η απελευθέρωση του εμπορίου περιορίζεται στα βιομηχανικά αγαθά ενώ η απελευθέρωση των γεωργικών προϊόντων και των υπηρεσιών συμπεριλήφθησαν στην ημερήσια διάταξη της ΕΜΣ μόλις το 2005, στα πλαίσια της 7^{ης} Ευρωμεσογειακής Συνεδρίασης στο Λουξεμβούργο. Τον Οκτώβριο του 2005 το Συμβούλιο Υπουργών έδωσε εντολή στην Επιτροπή να ξεκινήσει τις διαπραγματεύσεις για τη διεκπεραίωση του εγχειρήματος η εφαρμογή του οποίου ωστόσο μετατίθεται στο σχέδιο δράσης της επόμενης πενταετίας. (Συγκεκριμένα με βάση αυτήν την απόφαση προβλέπεται απελευθέρωση του εμπορίου για τα αγροτικά προϊόντα, τα κατεργασμένα αγροτικά προϊόντα καθώς και τα θαλασσινά).
- Αν λάβουμε υπόψη μας ότι τα αγροτικά προϊόντα αποτελούν το *κυριότερο εξαγωγίμο αγαθό* για την πλειοψηφία των ΤΜΧ και ότι στον αγροτικό τομέα απασχολείται το μεγαλύτερο τμήμα της εργατικής δύναμης, ενώ οι υπηρεσίες αντιπροσωπεύουν το 60% του ΑΕΠ, αντιλαμβανόμαστε ότι η απελευθέρωση του εμπορίου στους συγκεκριμένους τομείς αποτελεί προτεραιότητα για την οικονομική ανάπτυξη των ΤΜΧ και τη βελτίωση του εμπορικού τους ισοζυγίου. Το γεγονός μάλιστα ότι όλα αυτά τα χρόνια δεν είχαν πραγματοποιηθεί αξιόλογες ενέργειες ούτε και είχαν ληφθεί αποφάσεις για την επέκταση της απελευθέρωσης του εμπορίου σε αυτούς του ζωτικούς για τις μεσογειακές οικονομίες τομείς, αποτελεί αναμφισβήτητα ουσιαστική παράληψη της ΕΜΣ.
- Σε ό,τι αφορά στα **μη δασμολογικά εμπόδια** και συγκεκριμένα τις **προδιαγραφές ποιότητας** η *Ευρωμεσογειακή Συνεδρίαση των Υπουργών Εμπορίου* (Πατέρμο Ιούλιος 2003) έθεσε ως στόχο της την ευθυγράμμιση της σχετικής τεχνικής νομοθεσίας προκειμένου να διευκολυνθεί το εμπόριο με την ΕΕ αλλά και οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) και να επιταχυνθεί η οικονομική ολοκλήρωση. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί (συνιστά επίσης έναν από τους στόχους της ερχόμενης πενταετίας) κι έτσι οι

προδιαγραφές ποιότητας εξακολουθούν να λειτουργούν σαν ένας έμμεσος, εκλεπτισμένος τρόπος εμπορικού προστατευτισμού που εμποδίζουν την πρόσβαση των προϊόντων των ΤΜΧ στις ευρωπαϊκές αγορές. Παρόλ' αυτά, η 7^η Ευρωμεσογειακή Συνεδρίαση του Λουξεμβούργου το 2005 αποφάσισε την εναρμόνιση της νομοθεσίας και σε ό,τι αφορά στους **κανόνες καταγωγής (cumulation of rules of origin)**, δηλαδή να συμφωνηθεί το ελάχιστο ποσοστό εγχώριας παραγωγής που πρέπει να τηρεί κάθε κράτος κατά την παραγωγή ενός προϊόντος, ώστε να μπορεί να το προωθήσει με το ευνοϊκό καθεστώς της συμφωνίας. Κάτι τέτοιο κρίθηκε απαραίτητο προκειμένου να διευκολυνθούν οι εμπορικές σχέσεις κυρίως μεταξύ των Μεσογειακών Χωρών.

- Η **ανάπτυξη του εμπορίου** και η δημιουργία οικονομικών δεσμών τόσο μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών εταίρων αλλά και μεταξύ των τελευταίων (intra-regional trade) αποτελεί έναν ακόμα από τους βασικούς στόχους της ΕΜΣ ο οποίος παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεκπλήρωτος όπως επιβεβαιώνουν και τα στατιστικά στοιχεία Συγκεκριμένα για το **εμπόριο μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών της Εταίρων** η εικόνα φαίνεται να είναι διαφορετική για κάθε χώρα χωρίς ωστόσο να μπορούμε να πούμε ότι σε γενικές γραμμές η ΕΜΣ πράγματι ευνόησε στην αύξηση του συνολικού όγκου του εμπορίου στην περιοχή. Οι χώρες της Βορείου Αφρικής και συγκεκριμένα το Μαρόκο και η Αλγερία είδαν τις εισαγωγές τους από την ΕΕ να αυξάνονται, ενώ αύξηση παρατηρήθηκε και στις εξαγωγές τους. Για την Τυνησία και την Αίγυπτο τα αποτελέσματα δεν ήταν όμως τόσο θετικά. Όσον αφορά στις Αραβικές Χώρες της Ανατολικής Μεσογείου (Ιορδανία, Λίβανος, Συρία) τα στοιχεία δείχνουν ότι για την περίοδο 1995-2000 οι εισαγωγές των χωρών αυτών από την ΕΕ ακολουθούσαν καθοδική πορεία ενώ έκτοτε η κατάσταση βελτιώθηκε μεν, αλλά οι διακυμάνσεις είναι τόσο μεγάλες ώστε δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ανοδική τάση. Σχετικά δε με τις εξαγωγές προς την ΕΕ δεν μπορούμε να πούμε ότι παρατηρείται μια σημαντική εξέλιξη που μπορούμε να αποδώσουμε στην ΕΜΣ δεδομένου μάλιστα ότι το βασικό τους εξαγωγίμο αγαθό που είναι τα αγροτικά προϊόντα έρχονταν αντιμέτωπα με τον ευρωπαϊκό προστατευτισμό. Τέλος, θα σταθούμε στις περιπτώσεις του Ισραήλ και της Τουρκίας, των δύο πιο ανεπτυγμένων και διαφοροποιημένων οικονομιών της Μεσογείου. Η Τουρκία φαίνεται να έχει επωφεληθεί από την ΕΜΣ καθώς η αύξηση τόσο στις εισαγωγές της όσο και στις εξαγωγές της είναι αισθητή, ενώ από την άλλη το Ισραήλ χαρακτηρίζεται από μία στασιμότητα στις εμπορικές του ροές. **Πάντως σε γενικές γραμμές το εμπορικό ισοζύγιο των ΤΜΧ με την ΕΕ δεν έχει βελτιωθεί. Παράλληλα η οικονομική εξάρτηση των χωρών της Μεσογείου από τους ευρωπαϊκούς τους εταίρους παραμένει σημαντική, καθώς η Ε.Ε εξακολουθεί να αποτελεί για πολλές από τις χώρες αυτές τον σημαντικότερο εμπορικό εταίρο. Για παράδειγμα, η Τυνησία διεξάγει το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου της τόσο του εξαγωγικού όσο και του εισαγωγικού με την ΕΕ Την ίδια στιγμή το «οριζόντιο» εμπόριο, δηλαδή το εμπόριο που διεξάγεται μεταξύ**

των χωρών της Μεσογείου παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, αντιπροσωπεύοντας μόλις το 15% του συνολικού τους εμπορίου. Η κατάσταση αυτή αναμένεται να βελτιωθεί στο μέλλον με τη συμβολή της Συμφωνίας του Agadir η οποία εγκαθιδρύει μία Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών ΖΕΣ μεταξύ του Μαρόκου, της Ιορδανίας, της Τυνησίας και της Αιγύπτου. Η συμφωνία αυτή υπογράφηκε τον Φεβρουάριο του 2004 αλλά ωστόσο δεν έχει επικυρωθεί ακόμα. Μέσα στο 2004 ολοκληρώθηκε η δημιουργία και άλλων ΖΕΣ μεταξύ της Τουρκίας και του Μαρόκου, της Τουρκίας και της Τυνησίας και της Τουρκίας και της Παλαιστινιακής Αρχής. Οι συμφωνίες αυτές είναι βέβαια πολύ μικρότερης εμβέλειας αποτελούν ωστόσο ένα βήμα προς την οικονομική ολοκλήρωση της περιοχής. **Η αλήθεια είναι ότι βρισκόμαστε ακόμη πολύ μακριά από την επίτευξη του στόχου που έχει θέσει η ΕΜΣ για τη δημιουργία μίας Ευρωμεσογειακής ΖΕΕ. Πρέπει να υπογραφούν ακόμη πολλές νέες συμφωνίες και να αναβαθμιστούν οι ήδη υπάρχουσες.**

- Μεγίστης σημασίας αποτελεί το θέμα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ). Η προσέλκυση ΑΞΕ στην περιοχή θα μπορούσε να αποτελέσει κινητήριο δύναμη και φορέα οικονομικής ανάπτυξης για τις χώρες αυτές, οι οποίες στερούνται ιδιωτικής πρωτοβουλίας και παραμένουν παγιδευμένες στη στασιμότητα που ευνοείται από τα αυταρχικά καθεστώτα, τα οποία χρησιμοποιούν την οικονομία με τρόπο που να εγγυάται την παραμονή τους στην εξουσία. Τα στοιχεία δείχνουν ότι αν και η εισροή ΑΞΕ έχει σχεδόν διπλασιαστεί, ωστόσο, παραμένει σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το οικονομικό μέγεθος της περιοχής αλλά και σε σύγκριση με τις υπόλοιπες αναπτυσσόμενες χώρες. Βέβαια, είναι γεγονός ότι η προσέλκυση ΑΞΕ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το **οικονομικό και το επιχειρηματικό περιβάλλον των μεσογειακών εταίρων**, το οποίο κατά κοινή ομολογία δεν είναι καθόλου ανταγωνιστικό καθώς χαρακτηρίζεται από αστάθεια και έλλειψη εμπιστοσύνης. Η προσαρμογή των οικονομιών αυτών, η αναδόμηση και η αναδιάρθρωση των αγορών, η θεσμοθέτηση ενός ικανού νομικού πλαισίου, η εφαρμογή των πολιτικών για απελευθέρωση του εμπορίου και η ιδιωτικοποίηση προχωρούν με πολύ αργούς ρυθμούς, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η πρόοδος μετά βίας γίνεται αντιληπτή. Ένας άλλος ανασταλτικός παράγοντας είναι το γεγονός ότι το τραπεζικό σύστημα στις περισσότερες από τις χώρες αυτές δεν είναι καθόλου ανεπτυγμένο καθώς αποτελεί αντικείμενο πολιτικού ελέγχου αλλά και μέσο άσκησης πελατειακών σχέσεων.
- Η **οικονομική συνεργασία** μεταξύ της ΕΕ και των εταίρων της θεσμοθετείται με τη σύναψη **διμερών συμφωνιών σύνδεσης** (Bilateral Association Agreements) οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα περιφερειακών αλλά και διεθνών οικονομικών ζητημάτων. Βασικός τους στόχος είναι να προάγουν την οικονομική μεταρρύθμιση και την αναδιάρθρωση του οικονομικού συστήματος των χωρών αυτών υπογραμμίζοντας την αναγκαιότητα των εξαγωγικά προσανατολισμένων πολιτικών, το ρόλο της αγοράς στην κατανομή

των πόρων και τη δυναμική του ιδιωτικού τομέα ως φορέα οικονομικής ανάπτυξης. Σε θεωρητικό επίπεδο οι συμφωνίες αυτές αποτελούν το βασικό εργαλείο της ΕΜΣ, στην πράξη όμως χαρακτηρίζονται μάλλον από αδυναμία και αναποτελεσματικότητα καθώς μέχρι στιγμής δεν έχουν παράγει κάποια ουσιαστικά οικονομικά οφέλη για τις μεσογειακές χώρες. Οι διμερείς εμπορικές συμφωνίες παρέχουν στην ΕΕ τη δυνατότητα να διαπραγματεύεται ξεχωριστά με κάθε χώρα λαμβάνοντας υπόψη της τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικονομίας της αλλά και την πολιτική της κατάσταση, την πρόοδο που έχει συντελεστεί μέχρι τώρα καθώς και πολλούς ακόμα κοινωνικούς οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες, γεγονός που τους δίνει μεγαλύτερη ευελιξία και αποτελεσματικότητα. Παράλληλα, όμως, προσδίδει στην ΕΕ μία διαπραγματευτική θέση ισχύος προκαλώντας έτσι τη δυσaréσκεια και σε πολλές περιπτώσεις ακόμη και την καχυποψία των μεσογειακών εταίρων.

- Η ΕΕ μέσα στα πλαίσια της ΕΜΣ έχει υιοθετήσει έναν ακόμα μακροπρόθεσμο και συνάμα φιλόδοξο στόχο, αυτόν της **βιομηχανικής συνεργασίας** με τις χώρες της Μεσογείου. Η στρατηγική αυτή αποβλέπει στην ενίσχυση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που ήδη υπάρχουν στις χώρες αυτές, στη θεσμοθέτηση ενός καλύτερου πλαισίου λειτουργίας των επιχειρήσεων και την ενδυνάμωση του ιδιωτικού τομέα ώστε να μπορέσει η ιδιωτική πρωτοβουλία να λειτουργήσει ως φορέας ανάπτυξης των εθνικών οικονομιών. Γι' αυτό το λόγο η ΕΕ έχει χρηματοδοτήσει και σχεδιάσει τη δημιουργία ενός δικτύου επιχειρηματικών κέντρων στην Ιορδανία, την Αίγυπτο, τη Συρία, την Τυνησία, το Λίβανο και το Μαρόκο επιφορτισμένων με την παροχή υπηρεσιών στην τοπική επιχειρηματική κοινότητα και την προαγωγή των επενδύσεων. Επιπλέον, η ΕΕ μέσω της ΕΜΣ υιοθετώντας μία σειρά μέτρων και πολιτικών με στόχο την ενίσχυση των μηχανισμών της αγοράς, την ενθάρρυνση της επιστημονικής προόδου, την καινοτομία, την τεχνολογική εξέλιξη, την αναβάθμιση της ποιότητας κ.α. παρέχει –τουλάχιστον θεωρητικά - το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξη, την πρόοδο αλλά και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών αυτών. Όλα αυτά τα μέτρα και οι πρωτοβουλίες, παρά τις όποιες αδυναμίες τους, είναι αναμφισβήτητα πολύ θετικά κι ελπιδοφόρα και αν εφαρμοσθούν σωστά και στην πράξη και δεν παραμείνουν μόνο σε επίπεδο διακηρύξεων έχουν τη δυναμική να μετατρέψουν τη Μεσόγειο σε μία ενιαία αγορά απελευθερωμένη από τους παραδοσιακούς φραγμούς για το εμπόριο καθώς επίσης και σ' έναν ενιαίο χώρο ευημερίας, όπως ακριβώς προβλέπει η Διακήρυξη της Βαρκελώνης.
- Ο άλλος κεντρικός άξονας του οικονομικού πυλώνα της ΕΜΣ είναι η **παροχή οικονομικής βοήθειας**, βασικός στόχος της οποίας είναι να βοηθήσει τις χώρες της Μεσογείου να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες – ανεργία, μείωση κρατικών εσόδων, ελλείμματα στον κρατικό προϋπολογισμό- της μεταρρύθμισης και της απελευθέρωσης των αγορών τους. Μέσα στα πλαίσια της ΕΜΣ η ΕΕ παρέχει όλα αυτά τα χρόνια στις χώρες της Μεσογείου, όχι μόνο

οικονομική αλλά και τεχνική υποστήριξη για τον εκσυγχρονισμό και την εκβιομηχάνιση των οικονομιών τους, την αναβάθμιση των υποδομών τους, την ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στο παραγωγικό σύστημα και τη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας. Η παροχή οικονομικής βοήθειας στη Μεσόγειο αποτελεί το δεύτερο σε μέγεθος πρόγραμμα εξωτερικών σχέσεων για την ΕΕ. Το **MEDA** έχει χρηματοδοτήσει μέσα σε αυτά τα δέκα χρόνια πλήθος προγραμμάτων τόσο σε διμερές (δομικά προγράμματα στο Μαρόκο, την Τυνησία και την Ιορδανία, το επιχειρησιακό κέντρο Ευρώπης – Συρίας, τη δημιουργία Κοινωνικού Ταμείου Εργασίας στην Αίγυπτο, την αναδιάρθρωση και αποκατάσταση της δημόσιας διοίκησης στο Λίβανο, την ανάπτυξη της υπαίθρου στο Μαρόκο) αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο (το δίκτυο ινστιτούτων οικονομικών ερευνών FEMISE, το περιβαλλοντικό πρόγραμμα SMAP, το Πρόγραμμα Ευρω-Μεσογειακής Κληρονομιάς, το Ευρω-Μεσογειακό πρόγραμμα Νεότητας). Επίσης, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων έχει χορηγήσει δάνεια. Οι χώρες της Μεσογείου έχουν επανειλημμένα τονίσει την αναγκαιότητα της δημιουργίας μίας **Ευρωμεσογειακής Τράπεζας Ανάπτυξης**. Η πρόταση αυτή όμως δε βρίσκει σύμφωνους τους Ευρωπαίους οι οποίοι θεωρούν ότι η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων ανταποκρίνεται επαρκώς στις οικονομικές απαιτήσεις της ΕΜΣ μέσω του προγράμματος **FEMIP (Facility for the Euro-Mediterranean Investment and Partnership)**. Παρόλα αυτά, προκειμένου να κατευνάσει τα πνεύματα η ΕΕ συμφώνησε να εξεταστεί μέσα στο 2006 σε ποια έκταση θα πρέπει να υπάρξει αναθεώρηση του καταστατικού του FEMIP επί τη βάσει και της αξιολόγησής του. Από τους δώδεκα μεσογειακούς εταίρους οι οκτώ αραβικές χώρες (Αίγυπτος, Μαρόκο, Αλγερία, Ιορδανία, Λίβανος, Συρία, Παλαιστινιακή Αρχή και Τυνησία) έχουν λάβει το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής βοήθειας, γεγονός που επηρέασε ιδιαίτερα θετικά τις σχέσεις της ΕΕ με τον Αραβικό κόσμο. **Ωστόσο, η παροχή οικονομικής βοήθειας δε φαίνεται να έχει συμβάλλει ουσιαστικά στη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των μεσογειακών χωρών και αυτό οφείλεται στο ότι η βοήθεια αυτή δεν πηγαίνει πραγματικά εκεί που θα έπρεπε, καθώς οι πολιτικές των χωρών αυτών εξακολουθούν να είναι προσανατολισμένες προς την ευκαιριακή επίλυση των προβλημάτων, ενώ απουσιάζει η πολιτική βούληση για το σχεδιασμό μίας συνεπούς μακροπρόθεσμης στρατηγικής για τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας.** Οι Αραβικές χώρες εξακολουθούν να χρησιμοποιούν ως πρόσχημα την Αραβο-Ισραηλινή διένεξη προκειμένου να δικαιολογήσουν την απουσία μεταρρυθμίσεων, ωστόσο η αλήθεια είναι ότι τα μη δημοκρατικά καθεστώτα χρησιμοποιούν το υπάρχον οικονομικό σύστημα και την ασυμμετρία που αυτό συνεπάγεται για να παγιώσουν την παραμονή τους στην εξουσία.

- Ενδιαφέρον έχει να εξετάσουμε τη βαρύτητα και το μέλλον της ΕΜΣ υπό το πρίσμα της **διεύρυνσης της ΕΕ** και της ένταξης δέκα επιπλέον χωρών ένα ζήτημα που έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονης συζήτησης στους πολιτικούς και επιστημονικούς κύκλους αλλά και πηγή

ανησυχίας και προβληματισμού για τους Μεσογειακούς Εταίρους. Παρά τις δεσμεύσεις της ΕΕ ότι το ενδιαφέρον της για την περιοχή θα παραμείνει αμείωτο και η δραστηριοποίησή της θα συνεχιστεί, οι Μεσογειακές χώρες εκτιμάται ότι από εδώ και πέρα η βασική της προτεραιότητα θα είναι η μείωση του κοινωνικο-οικονομικού χάσματος μεταξύ των παλιών και των νέων μελών. Άλλωστε, κάτι αντίστοιχο συνέβη και το 1987 την επαύριο της ένταξης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην ΕΚ. Τότε η ΕΚ είχε προβεί σε αναθεώρηση των εμπορικών συμφωνιών με την Αίγυπτο αλλά και με άλλες μεσογειακές χώρες προκειμένου να προφυλάξει τα οικονομικά συμφέροντα των χωρών της Ιβηρικής Χερσονήσου. Είναι, λοιπόν, λογικό οι Μεσογειακοί Εταίροι να ανησυχούν για την επανάληψη αντίστοιχων φαινομένων ευρωπαϊκού προστατευτισμού..

- **Η οικονομική κατάσταση των χωρών της Μεσογείου σήμερα, δέκα χρόνια μετά την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης παραμένει άσχημη.** Αν και υπάρχει κάποια βελτίωση στα οικονομικά μεγέθη, αυτή αφορά κυρίως τις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες και οφείλεται στην αύξηση των τιμών του πετρελαίου και όχι στη συμβολή της ΕΜΣ. Παρά την όποια πρόοδο, τα βασικά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα παραμένουν άλυτα για την πλειοψηφία των ΤΜΧ. Τα δημοσιονομικά ελλείμματα, το δημόσιο χρέος και τα εξωτερικά ελλείμματα εξακολουθούν να βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα. Το ίδιο ισχύει και για την ανεργία, η οποία αποτελεί μείζον οικονομικό πρόβλημα για τις χώρες αυτές αλλά και μείζον ζήτημα ασφάλειας για την ΕΕ καθώς τροφοδοτεί τη μετανάστευση, ενώ την ίδια στιγμή το βιοτικό επίπεδο αυξάνεται με χαμηλότερους ρυθμούς απ' ότι ο μέσος όρος των αναπτυσσόμενων χωρών. **Από τα παραπάνω στοιχεία γίνεται αντιληπτό ότι το οικονομικό χάσμα που υπάρχει μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών της Εταίρων δεν έχει γεφυρωθεί, ενώ δε διαφαίνεται και κάποια ελπιδοφόρα τάση σύγκλισης για το μέλλον.**
- Αβέβαιο είναι το μέλλον της οικονομικής συνεργασίας κάτω από την **Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτνίασης.** Στόχος της τελευταίας είναι η αναβάθμιση των ευρω-μεσογειακών οικονομικών σχέσεων και η οικονομική ολοκλήρωση, ανοίγοντας τον δρόμο για συμμετοχή στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Δύο είναι τα σημεία εκείνα που προκαλούν την ανησυχία των μεσογειακών χωρών. Κατ'αρχάς η αλλαγή στον τρόπο χρηματοδότησης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προτείνει τη δημιουργία ενός νέου θεσμού χρηματοδότησης, του European Neighborhood and Partnership Instrument (ENPI) το οποίο θα δημιουργηθεί με βάση το πρότυπο του MEDA και θα αντικαταστήσει όλα τα υπάρχοντα προγράμματα χρηματοδότησης. Είναι εύλογο οι Μεσογειακές Χώρες να ανησυχούν ότι το μέγεθος της οικονομικής βοήθειας που τους παρέχει η ΕΕ μέσα στα πλαίσια της ΕΜΣ θα ελαττωθεί σημαντικά με την ΕΠΓ, καθώς το ενδιαφέρον της ΕΕ θα στραφεί πλέον και σε άλλες γειτονικές χώρες. Επιπλέον, η αβεβαιότητα που επικρατεί σχετικά με τον καθορισμό του Προϋπολογισμού της ΕΕ αλλά και η ασυμφωνία μεταξύ των Ευρωπαϊκών Εταίρων εντείνουν την

ανησυχία των ΤΜΧ που φοβούνται ότι οι προτεραιότητες των Ευρωπαίων έχουν πλέον μεταβληθεί. Το δεύτερο σημείο που ανησυχεί τους μεσογειακούς εταίρους είναι η αυστηρή εφαρμογή της ρήτρας για υπό όρους παροχή οικονομικής βοήθειας, η οποία υπάρχει μόνο σε επίπεδο διακηρύξεων στην ΕΜΣ.

- Η σημαντικότερη, ωστόσο, αποτυχία της ΕΜΣ στον οικονομικό τομέα, είναι ότι δεν κατάφερε να καλλιεργήσει μία αίσθηση συνεργασίας και κοινότητας συμφερόντων μεταξύ των εταίρων της. **Η έλλειψη ουσιαστικής προόδου και πολλές φορές η στάση και οι πολιτικές της ΕΕ δημιούργησαν ένα κλίμα δυσαρέσκειας και καχυποψίας εκ μέρους των μεσογειακών εταίρων, οι οποίοι θεωρούν ότι η ΕΕ και τα μέλη της χειρίζονται την ΕΜΣ προκειμένου να καταπολεμήσουν μόνο την τρομοκρατία και την μετανάστευση, κυρίως την παράνομη -τις ευρωπαϊκές ανησυχίες δηλαδή- ενώ στην πραγματικότητα αδιαφορούν για την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο των οικονομιών των μεσογειακών τους εταίρων.** Είναι, συνεπώς, γεγονός ότι τόσο η ΕΜΣ και η δημιουργία μίας ΖΕΕ δεν αποτελεί στρατηγική προτεραιότητα για όλες τις χώρες-μέλη της ΕΕ.

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΠΥΛΩΝΑΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Ο τρίτος πυλώνας της διακήρυξης της Βαρκελώνης αναφέρεται σε στόχους αναφορικά με την εκπαίδευση και τον πολιτισμό των χωρών της ευρύτερης Μεσογείου, με την ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων και με τη δημιουργία κοινωνίας των πολιτών. Πρόκειται, ίσως, για το πιο ελπιδοφόρο κομμάτι της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας, δεδομένου ότι η επαφή διαφορετικών πολιτισμών οδηγεί μακροπρόθεσμα στην αλληλοκατανόηση και την εξάλειψη των συγκρούσεων.

Στον τρίτο πυλώνα η Ευρωμεσογειακή συνεργασία έχει να επιδείξει αρκετά επιτεύγματα. Στα δέκα χρόνια που έχουν περάσει από την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, έχουν γίνει αρκετά βήματα προόδου στον τομέα του πολιτισμού, ενώ έχουν τεθεί και πολλοί φιλόδοξοι στόχοι για το μέλλον. Βέβαια, απογοήτευση προκαλεί το γεγονός ότι επικρατεί άγνοια για την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία από τους κατοίκους όλων των χωρών μελών και ιδιαίτερα της Βόρειας Ευρώπης. Σ' αυτό το γεγονός ίσως να φταίει ότι μόλις τα τελευταία χρόνια έχει γίνει έντονη δραστηριοποίηση όσον αφορά στον τρίτο πυλώνα. Τα μέχρι τώρα βήματα, πάντως, όσον αφορά στον τρίτο πυλώνα είναι σε γενικές γραμμές ενθαρρυντικά.

Παρακάτω θα δούμε αναλυτικά, τα όσα έχει επιτύχει η Ευρωμεσογειακή συνεργασία αυτά τα δέκα χρόνια από την ίδρυση της και σε ποια σημεία χωλαίνει η όλη διαδικασία.

- Βασικός τομέας ενδιαφέροντος του τρίτου πυλώνα αποτελεί η **εκπαίδευση** και συγκεκριμένα αποτελεί μια από τις βασικές προτεραιότητες της ΤΜΣ. Βασική αρχή θεωρείται η ισότιμη ευκαιρία όλων στη μόρφωση, ιδιαίτερα των μη προνομιούχων ομάδων, όπως είναι οι γυναίκες και ο φτωχός πληθυσμός των επαρχιών. Ο σκοπός της κοινοτικής βοήθειας είναι να δημιουργηθεί μια ισορροπημένη εκπαιδευτική πυραμίδα λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της κάθε χώρας ξεχωριστά. Έχοντας αντιληφθεί αυτό η ΕΕ έχει χρηματοδοτήσει προγράμματα για την εκπαίδευση και την πρακτική άσκηση αξίας € 704 εκ. μόνο για την περίοδο 2000-2006. Από αυτά τα κονδύλια, το 52% θα χρησιμοποιηθεί για τη βασική εκπαίδευση, το 8% για τη δευτεροβάθμια και το 40% για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, έτσι ώστε να αυξηθεί η ποιότητα της και να μειωθεί ο αναλφαβητισμός. Στα πλαίσια της εκπαίδευσης, από το 2002 έχουν αρχίσει να γίνονται ανταλλαγές φοιτητών και διδασκόντων στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου καθώς επίσης υπάρχει και η δυνατότητα πρακτικής άσκησης. Οι ανταλλαγές αυτές γίνονται με την παροχή υποτροφιών, που παρέχονται μέσα στα πλαίσια αυτών των προγραμμάτων (π.χ. πρόγραμμα Erasmus Mundus) έτσι ώστε να διευκολυνθεί η κινητικότητα προς τις χώρες της ΕΕ. Στόχος αυτών των προγραμμάτων είναι η ποιοτική βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού ώστε να προσαρμοστούν οι χώρες αυτές στις επιταγές της συνεχώς αυξανόμενης διεθνοποιημένης κοινωνίας καθώς και η μείωση της ανεργίας και των προκαταλήψεων. Χαρακτηριστικό αυτής της προσπάθειας είναι ότι από το 1995 έχουν δαπανηθεί μόνο € 327 εκ. σε προγράμματα πρακτικής άσκησης. **Παρ' όλα αυτά δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι, αν και έχουν δαπανηθεί μεγάλα χρηματικά ποσά στην εκπαίδευση, το ποσοστό του αναλφαβητισμού στις χώρες αυτές εξακολουθεί να είναι πολύ μεγάλο.** Χρειάζονται πολλά χρόνια προσπάθειας ακόμα και μεγάλα κονδύλια για να μπορούμε να μιλάμε για ισότητα όλων απέναντι στην εκπαίδευση (τουλάχιστον τη βασική). **Επιπλέον, ας σημειωθεί ότι τα προγράμματα υποτροφιών δίνονται σε φοιτητές και καθηγητές, που κατά μεγάλο ποσοστό αποτελούν την elite της κοινωνίας των χωρών αυτών. Κι αυτό γιατί, σε πολλές από τις αραβικές χώρες η πανεπιστημιακή εκπαίδευση θεωρείται προνόμιο λίγων καθώς μεγάλα τμήματα του πληθυσμού δεν έχουν τη δυνατότητα να λάβουν ούτε τη βασική εκπαίδευση. Μια εύλογη απορία, λοιπόν, είναι γιατί αυτά τα χρήματα που δαπανώνται για τις υποτροφίες να μη δοθούν σε λιγότερο προνομιούχες ομάδες και όχι σε ανθρώπους που έχουν ήδη την οικονομική άνεση να ταξιδέψουν για επιμόρφωση στην Ευρώπη; Όλα αυτά αποδεικνύουν ότι η προσπάθεια της ΕΕ στον τομέα της εκπαίδευσης δεν επαρκεί και χρειάζεται, ίσως, οι εταίροι να επικεντρωθούν σε άλλους στόχους, πιο βασικούς, με δεδομένη την κατάσταση που επικρατεί στις Αραβικές χώρες και που τόσο διαφέρει από τα Ευρωπαϊκά δεδομένα.**
- Όσον αφορά στο **πολιτιστικό** κομμάτι του τρίτου πυλώνα, στα πλαίσια της προώθησης του «... διαλόγου μεταξύ των πολιτισμών και των ανταλλαγών σε ανθρώπινο, επιστημονικό και τεχνολογικό επίπεδο» έχουν

δημιουργηθεί τρία προγράμματα τα τελευταία χρόνια, με αρκετά ενθαρρυντικά αποτελέσματα:

- *Ίδρυμα Anna Lindh για το διάλογο μεταξύ των πολιτισμών.* Με έδρα την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, το ίδρυμα αυτό έχει ως στόχο την προώθηση του πολιτιστικού διαλόγου μεταξύ των κρατών και τις ανταλλαγές σε επίπεδο πνευματικό και πολιτιστικό. Το ενδιαφέρον του εστιάζεται για την ανάπτυξη της ιστορίας, του αρχαιολογικού πλούτου και των ιδιαιτεροτήτων του κάθε πολιτισμού και την γνωστοποίηση τους στα κράτη που αποτελούν την Ευρωμεσογειακή συνεργασία. **Βέβαια, εντύπωση προξενεί το γεγονός- και όχι θετική - ότι το ίδρυμα αυτό δημιουργήθηκε μόλις το 2004, εννέα χρόνια, δηλαδή, μετά την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης. Κάτι τέτοιο φαίνεται ως μια βιαστική κίνηση των εταίρων για να δικαιολογήσουν την ύπαρξη της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας και του τρίτου πυλώνα, καθώς τα πρώτα χρόνια μετά τη Διακήρυξη της Βαρκελώνης αποτελούσε τον πιο παραμελημένο τομέα.**
- *Πρόγραμμα Euromed Heritage.* Το πρόγραμμα αυτό ξεκίνησε το 1998 για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς των χωρών της Μεσογείου καθώς επίσης και για την γνωστοποίηση της σε περισσότερους ανθρώπους. Έχει καταφέρει πολλά στο χώρο των τεχνών και της εισαγωγής νέων τεχνολογιών ενώ ασχολείται επίσης με τη συντήρηση αρχαιολογικών χώρων και με τη δραστηριοποίηση του κόσμου προς αυτόν το στόχο. Βέβαια, έχει να υπερπηδήσει πολλά εμπόδια ακόμα, μιας και η πληροφόρηση του κόσμου για το πρόγραμμα αυτό είναι αρκετά ελλιπής, ενώ χαρακτηριστικό είναι και το γεγονός ότι από τις δημοσιεύσεις που έχουν γίνει μέσω του Euromed Heritage, ελάχιστες μόνο είναι στα Αραβικά. Τέτοιες κινήσεις ενισχύουν τις αραβικές πεποιθήσεις ότι η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία αποτελεί περισσότερο προϊόν επιβολής των Ευρωπαίων παρά ισότιμης συνεργασίας. Καλύτερη χρησιμοποίηση των Μ.Μ.Ε. για την ενημέρωση του κόσμου και πιο στενές σχέσεις με όλους τους εταίρους θα μπορούσε να συνεισφέρει περισσότερο στον τομέα του διαλόγου και των ανταλλαγών μεταξύ των λαών της Μεσογείου.
- *Πρόγραμμα Euromed Audiovisual,* το οποίο ξεκίνησε το 2000 και έχει δώσει τη δυνατότητα σε επαγγελματίες στο χώρο των οπτικοακουστικών μέσων (ραδιόφωνο, κινηματογράφος και τηλεόραση) να έρθουν σε επαφή και να μπει ο ακρογωνιαίος λίθος για μια κοινή οπτικοακουστική περιοχή. Ακόμα, έχει να επιδείξει σημαντικό έργο στον τομέα της διατήρησης οπτικοακουστικών έργων για τη διαμόρφωση μιας ιστορικής μνήμης για τις επόμενες γενιές.

Τα προγράμματα αυτά αν και σε αρχικό ακόμα στάδιο, αποτελούν ένα ενθαρρυντικό βήμα για τις πολιτισμικές ανταλλαγές των λαών της Μεσογείου. Πολιτισμοί τελείως διαφορετικοί, θα μπορέσουν να έρθουν σε επαφή και να επιτευχθεί αλληλοκατανόηση μεταξύ των πολιτισμών και της νοοτροπίας του κάθε λαού. Αυτό, ειδικά, είναι κάτι που θέλουν πολύ οι Άραβες, καθώς μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2000, έχουν στιγματιστεί ως τρομοκράτες και έχει συνδεθεί το Ισλάμ με την τρομοκρατία. **Αυτή η συνειδητοποίηση του κοινού παρελθόντος και των πολιτισμικών στοιχείων μεταξύ όλων των**

Μεσογειακών λαών μπορεί να συνεισφέρει στην επίτευξη ειρήνης καθώς και στην αύξηση του τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή, υποβοηθώντας μ' αυτόν το τρόπο τον πρώτο και το δεύτερο πυλώνα της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας.

- Η έννοια της **κοινωνίας των πολιτών** θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για την ουσιαστική επίτευξη της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας σ' όλα τα επίπεδα κοινωνικής ζωής. Αναπτύχθηκε γιατί θεωρήθηκε ως προϋπόθεση για τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας καθώς σχετίζεται άμεσα με την ύπαρξη πολυμορφικής δημοκρατικής κοινωνίας. Στο χώρο της Μέσης Ανατολής η κοινωνία των πολιτών επεκτάθηκε μέσω της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, η οποία θεωρεί τη συνεργασία μεταξύ των κοινωνιών ως ένα βασικό στοιχείο των Ευρωμεσογειακών σχέσεων. Στα πλαίσια της συνεργασίας αυτής έχει δημιουργηθεί η «Μη Κυβερνητική Ευρωμεσογειακή Πλατφόρμα», ο μόνιμος μηχανισμός διαβούλευσης ενώ και το Ίδρυμα Anna Lindh μπορεί, να παίξει ένα σημαντικό ρόλο στον τομέα του πολιτισμού και των πολιτιστικών ανταλλαγών. **Στον εύθραυστο χώρο της Μεσογείου η κοινωνία των πολιτών οφείλει να συμβάλλει στη σταθερότητα και ασφάλεια της περιοχής καθώς επίσης και να ενδυναμώσει την ΕΜΣ. Εν τούτοις, τα μέχρι τώρα γεγονότα είναι απογοητευτικά για την ύπαρξη κοινωνίας των πολιτών.** Ενθαρρυντικό, βέβαια, είναι το γεγονός ότι πολλοί ακτιβιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συχνά αναφέρονται στην Ευρωμεσογειακή Συνεργασία σε περιπτώσεις καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την κυβέρνηση και τις αρχές. **Χρειάζεται, όμως, συνειδητοποίηση, απ' όλες τις μεριές, για την ανάγκη ύπαρξης πραγματικής κοινωνίας των πολιτών και προσπάθεια από την ΕΕ να προωθήσει αυτήν τη διαδικασία ομαλά και λαμβάνοντας υπόψη τις αντικειμενικές συνθήκες που επικρατούν στη Μεσόγειο, όπως είναι για παράδειγμα η ύπαρξη κοινωνίας των πολιτών των Μουσουλμάνων. Η ΕΕ μέχρι τώρα δεν έχει στηρίξει ιδιαίτερα την κοινωνία των πολιτών των Μουσουλμανικών κινημάτων, παρά το γεγονός ότι αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνίας των πολιτών των Μεσογειακών χωρών. Στο μέλλον, η ΕΕ θα πρέπει να ξεπεράσει τις όποιες αντιδράσεις και να προωθήσει και τις μετριοπαθείς μουσουλμανικές μη κυβερνητικές οργανώσεις, για να μπορέσει να επιτευχθεί ουσιαστική κοινωνία των πολιτών στον Μεσογειακό χώρο που θα στηρίζει όλες τις κοινωνικές ομάδες.**
- Η **μετανάστευση** αποτελεί κεντρικό θέμα για την Ευρωμεσογειακή Συνεργασία διότι ο αριθμός των μεταναστών (πολλοί εκ των οποίων είναι παράνομοι) προς τις Ευρωπαϊκές χώρες συνεχώς αυξάνεται. Μέχρι τώρα κανένα σοβαρό πρόγραμμα δεν έχει τεθεί για την αντιμετώπιση της κατάστασης των προσφύγων στα σύνορα λόγω χάρη μεταξύ Μαρόκου και Ισπανίας. **Ο αρχικός στόχος της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης στη Βόρεια Αφρική για τη μείωση της μετανάστευσης προς την Ευρώπη έχει ακόμα πολύ δρόμο μέχρι να επιτευχθεί, καθώς οι πολιτικές και οικονομικές καταστάσεις στην περιοχή δεν είναι ευνοϊκές και τα αποτελέσματα της ΕΜΣ στους δύο αυτούς πυλώνες είναι πενιχρά.** Αυτό το κύμα μετανάστευσης έχει δημιουργήσει

ένα κλίμα ρατσισμού και ξενοφοβίας σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες (ας μην ξεχνάμε τα πρόσφατα γεγονότα στη Γαλλία) ενώ έχει οδηγήσει τους μετανάστες σε κοινωνική απομόνωση. Σ' αυτό το σημείο γίνεται φανερό και οι αντιφάσεις των ευρωπαϊκών εταίρων: **Από τη μία μεριά, γίνονται προσπάθειες για την επίτευξη σταθερότητας και αλληλοκατανόησης μεταξύ των Ευρωμεσογειακών εταίρων και από την άλλη μεριά, η ΕΕ έχει τα σύνορα της πιο κλειστά από ποτέ. Οι ευρωπαϊκές χώρες επιδιώκουν να ανασχέσουν με αυστηρή πολιτική εισόδου τους μετανάστες αλλά την ίδια στιγμή έχουν ανάγκη από εργατικά χέρια. Από την μια μεριά οι Ευρωπαϊκές χώρες εφαρμόζουν μέτρα ανακοπής της μεταναστευτικής ροής και από την άλλη οι ΤΜΧ πιέζονται να υιοθετήσουν μέτρα φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής με τεράστιο οικονομικό και κοινωνικό κόστος για τις ΤΜΧ και συνεχίζουν τα κράτη μέλη της ΕΕ να έχουν προστατευτική πολιτική στα εισόδο αγροτικών εισαγωγών από τις ΤΜΧ, όπου έχουν και το συγκριτικό πλεονέκτημα. Από την μια μεριά οι ευρωπαϊκοί εταίροι υιοθετούν πολιτικές προσαρμογής των μεταναστών και από την άλλη πολλές Ευρωπαϊκές χώρες δεν επιθυμούν να μεταβληθούν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες.** Συνεπώς, μια προσεκτική ματιά στην πολιτική κατάσταση πολλών από τις Ευρωπαϊκές χώρες μπορεί να μας πείσει ότι μικρή πρόοδος έχει συντελεστεί σε αυτό το κομμάτι του τρίτου πυλώνα. Η ξενοφοβία αυξάνεται. Όλο και πιο πολλές επιθέσεις σε βάρος των μεταναστών εμφανίζονται στις κεντροευρωπαϊκές χώρες, που δέχονται και τον μεγαλύτερο όγκο μεταναστών από τις Αραβικές χώρες, ενώ, όπως αναφέραμε και παραπάνω, η ενημέρωση των πολιτών των κρατών που συμμετέχουν στην ΕΜΣ είναι αρκετά ελλιπής, έως ανύπαρκτη, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να συνεισφέρει στην κατανόηση των αρχών της και στην αύξηση της συνοχής και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών που την απαρτίζουν. Βέβαια, η Διακήρυξη της Βαρκελώνης και οι κατοπινές συμφωνίες έθεσαν τις βάσεις για τη μείωση των μεταναστευτικών πιέσεων, τη διαφθορά και τον έλεγχο των συνόρων. Για να αντιμετωπισθεί, όμως, το πρόβλημα αυτό και να καταφέρουν να συνυπάρξουν πραγματικά αρμονικά οι Μουσουλμανικές κοινότητες με τους Χριστιανούς Ευρωπαίους δεν αρκούν μόνο οι έλεγχοι των συνόρων αλλά πρέπει σε βάθος να δούμε τις ρίζες του προβλήματος. Ο ανθρώπινος πόνος, η έλλειψη εργασίας και οι δυσμενείς πολιτικές συνθήκες στις Αραβικές χώρες οδηγούν τους ντόπιους στην παράνομη μετανάστευση και αυτό είναι ένα σημείο στο οποίο πρέπει να επικεντρώσουν οι εταίροι την προσοχή τους. Η συντονισμένη προσπάθεια και των δύο μερών για την εξάλειψη του φαινομένου αυτού είναι απαραίτητη γιατί σε αντίθετη περίπτωση, βλέπουμε ότι οδηγεί σε πράξεις βίας, διακρίσεις και καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

- Νέα προγράμματα με **σκοπό τη συνεργασία των δικαστικών αρχών** έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια. Στόχος είναι η αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, των ναρκωτικών και της τρομοκρατίας, προβλήματα που μαστίζουν σήμερα τις Αραβικές χώρες και έχουν επιπτώσεις και στην Ευρώπη. Μέχρι σήμερα έχει επιτευχθεί θεσμικός διάλογος των επιτροπών της ΕΜΣ για τη δικαιοσύνη και την ασφάλεια, ενώ έχουν δημιουργηθεί και ομάδες για την μετανάστευση και τις

κοινωνικές υποθέσεις. Συν τοις άλλοις, στην ΕΠΓ τα θέματα της ασφάλειας αποτελούν βασικά σημεία των Προγραμμάτων Δράσης που έχουν ήδη τεθεί σε εφαρμογή. Στόχος είναι η εξάλειψη της διαφθοράς, το ξέπλυμα χρήματος, τα οικονομικά και πολιτικά εγκλήματα και η μεγαλύτερη συνεργασία των αστυνομικών αρχών. Ο δρόμος, βέβαια, προς την αντιμετώπιση αυτού του τόσο σοβαρού θέματος είναι ακόμα μακρύς. Η πρόσφατη Ευρωμεσογειακή Διάσκεψη, κατέδειξε το γεγονός ότι οι εκπρόσωποι όλων των χωρών δύσκολα θα συμφωνήσουν σε μια κοινή πολιτική γραμμή στο θέμα της ασφάλειας εφόσον δε μπορούν να συμφωνήσουν καν στο θέμα του ορισμού της τρομοκρατίας. Ας μη παραβλέπουμε και το γεγονός ότι η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των αστυνομικών αρχών είναι σε πολύ πρώιμο στάδιο ακόμα.

- Ένας άλλος τομέας δραστηριοποίησης του τρίτου πυλώνα, με αρκετά θετικά αποτελέσματα, μάλιστα, είναι σχετικά με τις **ανταλλαγές νέων**. Μέσω του Προγράμματος Νεότητας για τις ανταλλαγές νέων στόχος είναι η προετοιμασία των επόμενων γενιών για στενότερη συνεργασία μεταξύ των Ευρωμεσογειακών εταίρων. Το Ευρωμεσογειακό Πρόγραμμα Δράσης των Νέων ξεκίνησε το 1998 με σκοπό τις ανταλλαγές νέων, την προώθηση της κινητικότητας και ανεπίσημους εκπαιδευτικούς σκοπούς. Περιλαμβάνει όλες τις χώρες της ΕΜΣ και μέχρι τώρα έχει λειτουργήσει με αρκετή επιτυχία, καθώς πάνω από 20.000 νέοι άνθρωποι ηλικίας 15-25 ετών έχουν συμμετάσχει σε αυτό το πρόγραμμα. Η ύπαρξη του είναι ενθαρρυντική για το μέλλον της ΕΜΣ, καθώς διευκολύνει το διάλογο μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών και συνεισφέρει στην άνθηση συναισθημάτων ανεκτικότητας και κατανόησης, που είναι τόσο κρίσιμα για την ειρήνη και την ασφάλεια.
- Επίσης, **ο ρόλος των γυναικών** θεωρείται πολύ σημαντικός τόσο για τις χώρες της Ευρώπης όσο και για τις Αραβικές. Προσπάθειες γίνονται για τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή. Χαρακτηριστικό είναι το συνέδριο που έγινε το 2001 για την ισότητα των δύο φύλων στις Ευρωμεσογειακές χώρες, που οργανώθηκε από τη Βελγική προεδρία. Εν τούτοις, οι προσπάθειες στον τομέα αυτό είναι σε πολύ πρώιμο στάδιο ακόμα. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, παρά την ύπαρξη νομοθεσίας ευνοϊκής για τους μετανάστες εργάτες στην Ευρώπη, η ζωή τους δεν είναι εύκολη και συχνά έρχονται αντιμέτωποι με φαινόμενα ρατσισμού. Όσον αφορά στη θέση των γυναικών, ούτε εκεί έχει συντελεστεί επαρκής πρόοδος. Στις αραβικές χώρες, λόγω των ιδιαίτερων θρησκευτικών και πολιτισμικών τους χαρακτηριστικών, οι περισσότερες γυναίκες είναι αναλφάβητες, γεγονός που αποδεικνύει ότι η επίτευξη ουσιαστικής ισότητας των δύο φύλων θα χρειαστεί πολλά ακόμα χρόνια συντονισμένης προσπάθειας.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ΕΜΣ έχει να επιδείξει αρκετά θετικά βήματα στον τρίτο πυλώνα και ίσως πιο συγκροτημένη προσπάθεια σε σχέση με τους άλλους δύο πυλώνες. Τα επιτεύγματα της σε τομείς όπως η εκπαίδευση, οι ανταλλαγές νέων και τα πολιτιστικά προγράμματα είναι αξιοσημείωτα και δε μπορεί κανείς να τα παραβλέψει. Τα εμπόδια, εν τούτοις, που έχει να αντιμετωπίσει η ΕΜΣ στον τρίτο πυλώνα είναι παρ' όλα αυτά

πολλά. Η ξενοφοβία, η παράνομη μετανάστευση, η τρομοκρατία και η έλλειψη ενημέρωσης αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες στην προσπάθεια που έχει ξεκινήσει τα τελευταία δέκα χρόνια και κάνουν τους σκεπτικιστές να αμφισβητούν τη βιωσιμότητα της. Ας μη ξεχνάμε, ότι ο σεβασμός μεταξύ των πολιτισμών και των θρησκειών αποτελεί προϋπόθεση για την κατανόηση, το διάλογο και τη συνεργασία. Μόνο μέσω της συντονισμένης προσπάθειας όλων, της εξάλειψης των πολιτιστικών στερεότυπων και της προώθησης ταυτόχρονα, και των στόχων του πρώτου και του δεύτερου πυλώνα θα μπορέσουν να υπερπηδηθούν αυτά τα εμπόδια και να μιλάμε για μια ουσιαστική Ευρωμεσογειακή Συνεργασία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Η ΕΜΣ έχει διαπιστωθεί ότι μετά από δέκα χρόνια λειτουργίας δεν έχει καθορίσει ακόμα την ταυτότητά της και τις προσδοκίες των κρατών – μελών που συμμετέχουν σ' αυτή.
- Παρά την ύπαρξη μεγαλεπήβολων στόχων, εντός των δέκα χρόνων ύπαρξης της ΕΜΣ, η πρόοδος που έχει επιτευχθεί, με εξαίρεση κανείς την θεσμική ανάπτυξη και τη δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα στους εταίρους, δεν είναι εντυπωσιακή. Η διαδικασία λόγω χάρη της δημιουργίας Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών είναι εξαιρετικά αργή, ενώ, όπως εύκολα μπορεί να παρατηρηθεί, η αστάθεια στην περιοχή έχει αυξηθεί, ενώ η διεύρυνση των δημοκρατικών θεσμών, της χρηστής διοίκησης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι υποτυπώδης.
- Αντί η ΕΜΣ να επηρεάσει και να συμβάλλει θετικά στον τερματισμό του Παλαιστινιακού προβλήματος, οι αρνητικές εξελίξεις στο Παλαιστινιακό έχουν επηρεάσει τη θετική εξέλιξη ολόκληρης της ΕΜΣ.
- Συνολικά, και παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει στη Μέση Ανατολή και την ανάγκη να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα μετά την πρόσφατη μαζική διεύρυνση της ΕΕ, η ΕΜΣ παραμένει το σημαντικότερο σχήμα περιφερειακής συνεργασίας στον ευρύτερο χώρο της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Πρέπει να τονιστεί ότι οι αρχικές φιλοδοξίες των Ευρωπαίων να ενσωματώσουν τους Μεσογειακούς τους εταίρους μέσω της οικονομικής και πολιτιστικής τους ισχύος (soft power), ήρθαν αντιμέτωπες με τη «σκληρή ισχύ» των ΗΠΑ που προωθούν την αναμόρφωση της «ευρύτερης Μέσης Ανατολής».
- Αν και ο πρώτος πυλώνας εσωκλείει ρήτρες δεσμευτικού χαρακτήρα για τη μη εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής και την υιοθέτηση εξοπλιστικών προγραμμάτων που δεν υπερκαλύπτουν τις ανάγκες των χωρών για την εγγύηση της ασφάλειάς τους, η κατάσταση είναι ακριβώς αντίθετη από την επιθυμητή.
- Η οικονομική συνεργασία και η ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων καθώς και η προσέλκυση ΑΞΕ είχαν θεωρηθεί ως ικανή συνθήκη για την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών που θα μπορούσαν να αποκτήσουν στο μέλλον και πολιτική βαρύτητα, ενώ η παροχή οικονομικής βοήθειας κρίθηκε επαρκές κίνητρο για την προαγωγή των αναγκαίων οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Φαίνεται, όμως, πως η πολιτική αυτή ήταν μη ρεαλιστική. Ίσως άγγιζε τα όρια της ουτοπίας η προσδοκία ότι η ανάπτυξη του εμπορίου και των χρηματοδοτικών ροών θα ήταν ικανές από μόνες τους να συμβάλλουν στην επίλυση των συγκρούσεων και να εγγυηθούν την ειρήνη και τη σταθερότητα. Πολύ δε περισσότερο να μειωθεί το κύμα της παράνομης μετανάστευσης. Η αποκατάσταση της ειρήνης και της πολιτικής και της κοινωνικής σταθερότητας στην περιοχή πρέπει να προηγηθεί ή τουλάχιστον να βαδίζει παράλληλα με οποιαδήποτε απόπειρα οικονομικής συνεργασίας.

- Το ενδιαφέρον της ΕΜΣ πρέπει σε πρώτο στάδιο να μετατοπιστεί στον πρώτο πυλώνα. Αυτό, όμως, συνεπάγεται ότι η ΕΕ θα πρέπει να αναλάβει πιο ενεργό πολιτικό ρόλο στην περιοχή κάτι που αποτελεί ένα αρκετά δύσκολο εγχείρημα, όσο η ΚΕΠΠΑ και η ΕΠΑΑ αντιμετωπίζουν προβλήματα.
- Το να παραβλέπονται οι παραβιάσεις στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών στις ΤΜΧ από πολλούς ευρωπαϊκούς εταίρους, παρέχοντας στην ουσία σιωπηλή υποστήριξη στα καθεστώτα που τις προκαλούν και να γίνεται αποδεκτή η δικαιολογία ότι οι παραβιάσεις αυτές είναι αναγκαίες προκειμένου να υπάρξει προστασία από την απειλή της τρομοκρατίας είναι μια μη ικανοποιητική πολιτική, ανίκανη να προάγει μακροπρόθεσμα τη σταθερότητα, την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή.
- Η έλλειψη ουσιαστικής προόδου και πολλές φορές η στάση και οι πολιτικές της ΕΕ δημιούργησαν ένα κλίμα δυσαρέσκειας και καχυποψίας εκ μέρους των μεσογειακών εταίρων οι οποίοι θεωρούν ότι η ΕΕ και τα μέλη της χειρίζονται την ΕΜΣ προκειμένου να καταπολεμήσουν την τρομοκρατία και την παράνομη μετανάστευση - τις ευρωπαϊκές ανησυχίες δηλαδή - ενώ στην πραγματικότητα αδιαφορούν για την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο των οικονομιών των μεσογειακών τους εταίρων.
- Η ΕΕ δεν είναι σε θέση και δεν πρέπει να επιβάλλει και να «εξάγει» τις δικές της αξίες και αρχές σε κοινωνίες που ούτε την ίδια ιστορική πορεία σε σύγκριση με εκείνη των ευρωπαϊκών χωρών έχουν ούτε διέπονται από την ίδια θρησκεία και κοινωνικές καταβολές.
- Καθίσταται ολοένα και περισσότερο ξεκάθαρο ότι η ΕΕ, αν επιθυμεί να διαδραματίσει, όπως οφείλει, ένα καθοριστικό ρόλο στις διαμορφούμενες εξελίξεις στη λεκάνη της Μεσογείου δε φτάνει ούτε να διακηρύσσει ότι η ΚΕΠΠΑ έχει μια νέα στρατηγική για την ΕΜΣ και τη Μέση Ανατολή, ούτε και να αρκεστεί στη συμμετοχή της στο κουαρτέτο (ΗΠΑ, Ρωσία, ΕΕ και ΟΗΕ) αλλά θα πρέπει να επιδιώξει μια συνεργασία με τις ΗΠΑ, τη μοναδική δύναμη που έχει δυνατότητα άμεσης επιρροής σε όλα τα αντιμαχόμενα μέρη στη Μέση Ανατολή, επειδή από μόνη της δεν είναι σε θέση να το πράξει. Η συνεργασία και όχι η αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ δίνει τη δυνατότητα στην ΕΕ αφενός μεν, να αμβλύνει τη διαφαινόμενη αποτυχία της πολιτικής των ΗΠΑ για εκδημοκρατισμό στον ευρύτερο χώρο στη Μέση Ανατολή και αφετέρου να προωθήσει τη δική της πολιτική που στηρίζεται στην εξάσκηση «μαλακής δύναμης». Συνεπώς, μια νέα πολυμερής διάσκεψη (Μαδρίτη II) αποτελεσματικά για την ασφάλεια με τη συμμετοχή όλων των κρατών της περιοχής αλλά και των ΗΠΑ, της Ομοσπονδίας της Ρωσίας ακόμη και του Καναδά ίσως προσδέσει μια νέα πνοή στην ειρηνευτική διαδικασία.
- Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ) «εγκαταλείπει» την ιδέα της περιφερειακής συνεργασίας που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της ΕΜΣ προς χάριν των επιλεκτικών διμερών σχέσεων.
- Σε γενικές γραμμές το εμπορικό ισοζύγιο των ΤΜΧ με την ΕΕ δεν έχει βελτιωθεί. Παράλληλα, η οικονομική εξάρτηση των χωρών της

Μεσογείου από τους ευρωπαϊκούς τους εταίρους παραμένει σημαντική, καθώς η ΕΕ εξακολουθεί να αποτελεί για πολλές από τις χώρες αυτές τον σημαντικότερο εμπορικό εταίρο.

- Το «οριζόντιο» εμπόριο, δηλαδή το εμπόριο που διεξάγεται μεταξύ των χωρών της Μεσογείου παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, αντιπροσωπεύοντας μόλις το 15% του συνολικού τους εμπορίου. Επιβάλλεται, συνεπώς, η ενδυνάμωση της ενδοπεριφερειακής συνεργασίας ανάμεσα στους μεσογειακούς εταίρους.
- Η δημιουργία μίας Ευρωμεσογειακής ΖΕΣ που αποτελεί βασικό στόχο της ΕΜΣ βρίσκεται ακόμα πολύ μακριά.
- Γίνεται αντιληπτό ότι το οικονομικό χάσμα που υπάρχει μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών της Εταίρων δεν έχει γεφυρωθεί, ενώ δε διαφαίνεται στο άμεσο μέλλον κάποια ελπιδοφόρα τάση σύγκλισης.
- Στον τρίτο πυλώνα η Ευρωμεσογειακή συνεργασία έχει να επιδείξει αρκετά επιτεύγματα, σε σχέση με τον πρώτο και το δεύτερο πυλώνα. Στα δέκα χρόνια που έχουν περάσει από την υπογραφή της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, έχουν γίνει αρκετά βήματα προόδου στον τομέα του πολιτισμού, ενώ έχουν τεθεί και πολλοί φιλόδοξοι στόχοι για το μέλλον.
- Χρειάζεται συνειδητοποίηση, απ' όλες τις μεριές, για την ανάγκη ύπαρξης πραγματικής κοινωνίας των πολιτών και προσπάθεια από την ΕΕ να προωθήσει αυτήν τη διαδικασία ομαλά λαμβάνοντας υπόψη τις αντικειμενικές συνθήκες που επικρατούν στη Μεσόγειο, όπως είναι για παράδειγμα η ύπαρξη μιας ενεργούς κοινωνίας των πολιτών στα πλαίσια των μουσουλμανικών κινημάτων. Η ΕΕ μέχρι τώρα δεν έχει στηρίξει ιδιαίτερα την κοινωνία των πολιτών των Μουσουλμανικών κινημάτων, παρά το γεγονός ότι αποτελούν ένα σημαντικό τμήμα της κοινωνίας των πολιτών των Μεσογειακών χωρών. Στο μέλλον, η ΕΕ θα πρέπει να ξεπεράσει τις όποιες αντιδράσεις και να προωθήσει και τις μετριοπαθείς μουσουλμανικές μη κυβερνητικές οργανώσεις, για να μπορέσει να επιτευχθεί ουσιαστική κοινωνία των πολιτών στον Μεσογειακό χώρο που θα στηρίζει όλες τις κοινωνικές ομάδες.
- Ο αρχικός στόχος της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης στη Βόρεια Αφρική για τη μείωση της μετανάστευσης προς την Ευρώπη έχει ακόμα πολύ δρόμο μέχρι να επιτευχθεί, καθώς η πολιτική και η οικονομική κατάσταση στην περιοχή δεν είναι ευνοϊκή και ως εκ τούτου τα αποτελέσματα της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας στους δύο αυτούς πυλώνες, είναι πενιχρά.
- Υπάρχουν αντιφάσεις στην πολιτική των ευρωπαϊκών εταίρων σχετικά με τα ζητήματα της μετανάστευσης. Από τη μία μεριά, γίνονται προσπάθειες για την επίτευξη σταθερότητας και αλληλοκατανόησης μεταξύ των Ευρωμεσογειακών εταίρων και από την άλλη μεριά, η ΕΕ έχει τα σύνορα της πιο κλειστά από ποτέ. Από τη μια μεριά οι ευρωπαϊκές χώρες επιδιώκουν να ανασχέσουν με αυστηρή πολιτική εισόδου τους μετανάστες και από την άλλη, όμως, οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν ανάγκη από εργατικά χέρια. Από την μια μεριά οι Ευρωπαϊκές χώρες εφαρμόζουν μέτρα ανακοπής της μεταναστευτικής ροής και από την άλλη οι ΤΜΧ πιέζονται να

υιοθετήσουν μέτρα φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής με τεράστιο οικονομικό και κοινωνικό κόστος για τις ΤΜΧ, ενώ οι ευρωπαϊκές χώρες συνεχίζουν να έχουν προστατευτική πολιτική στα είσοδο αγροτικών εισαγωγών από τις ΤΜΧ, όπου έχουν και το συγκριτικό πλεονέκτημα. Από την μια μεριά οι ευρωπαϊκοί εταίροι υιοθετούν πολιτικές προσαρμογής των μεταναστών και από την άλλη πολλές ευρωπαϊκές χώρες δεν επιθυμούν να μεταβληθούν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες.